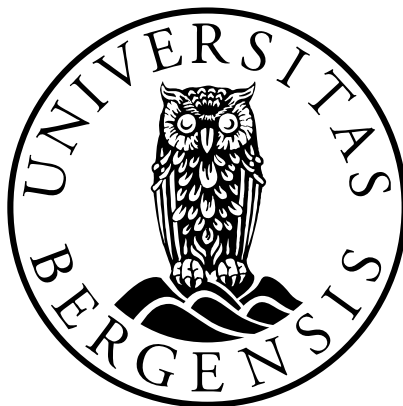

*Haagkonvensjonen om internasjonal
barnebortføring: Når barnet ikke skal leveres
tilbake*

- En komparativ oppgave om Norge, USA, England og Wales.

Kandidatnummer: 8

Antall ord: 14896

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

11. mai 2020

The states signatory to the present Convention, Firmly convinced that the interests of children are of paramount importance in matters relating to their custody, Desiring to protect children internationally from the harmful effects of their wrongful removal or retention and to establish procedures to ensure their prompt return to the State of their habitual residence, as well as to secure protection for rights of access... [H]ave agreed upon the following provisions.

- *Forord til Haagkonvensjonen 1980*

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Tema og avgrensning	1
1.2 Problemstilling og aktualitet	2
1.3 Den videre fremstillingen.....	3
2. Rettskilder og metodisk tilnærming	4
2.1 Nasjonal implementering og lovtekst.....	4
2.2 Øvrige rettskilder	4
2.3 Metodisk tilnærming og utfordringer.....	5
3. Haagkonvensjonen om internasjonal barnebortføring	7
3.1 Sentralmyndighetene og andre sentrale aktører	7
3.2 Vilkår for barnebortføring	8
4. Unntak fra reglene om tilbakelevering	9
4.1 Innledning	9
4.2 Artikkel 12 (2) - Det har gått 1 år og barnet har funnet seg til rette	10
4.2.1 Når løper fristen?.....	10
4.2.2 Når har barnet funnet seg til rette?	11
4.2.3 Skjønnsutøvelsen.....	13
4.2.4 Bevis.....	14
4.3 Artikkel 13 (1) b – Alvorlig risiko for skade	15
4.3.1 Unntaksvilkårene	15
4.3.1.1 Konvensjonen	15
4.3.1.2 Nasjonal praktisering	16
4.3.2 Bevis.....	17
4.3.2.1 Andre saksbehandlingsregler som ramme for bevis.....	20
4.3.3 Undertakings - vilkår for tilbakelevering	20
4.4 Artikkel 13 (2) - Barnet motsetter seg tilbakelevering.....	21
4.4.1 Motsettelsen	22
4.4.1.1 Særskilt representasjon	22
4.4.2 Barnets alder og modenhet.....	23
4.4.2.1 Barns rettigheter som mulig forklaring.....	26
4.5 En helhetlig vurdering?.....	28
5. Konklusjoner og hovedsynspunkter.....	30
Kilder	32
Juridisk litteratur	32
Norske rettskilder	33
Lover	33
Forarbeider og etterarbeider	34
Rettspraksis (fra høyeste til laveste instans)	34

<i>Amerikanske rettskilder</i>	35
Lover	35
Forarbeider og etterarbeider	35
Rettspraksis (fra høyeste til laveste instans)	35
<i>Engelske og Walisiske rettskilder</i>	35
Lover	35
Rettspraksis (fra høyeste til laveste instans)	35
<i>Internasjonale rettskilder</i>	36
Traktater/direktiver	36
Haagkonferansen	36
<i>Andre kilder</i>	39

1. Innledning

1.1 Tema og avgrensning

Globalisering har økt frekvensen av interkulturelle samliv, og samfunnsutviklingen har gjort det vanligere at begge foreldrene tar del i foreldreansvaret. Samtidig har det vært en økning i antall barnebortføringer på verdensbasis de siste årene.¹ Tall fra Justisdepartementet viser 47 bortføringssaker fra Norge til andre land i 2019, sammenlignet med 24 saker i 2009.² En økning har også funnet sted i England og Wales (heretter England).³ Derimot har det vært en nokså signifikant nedgang i USA.⁴

Oppgaven tar for seg internasjonal barnebortføring etter Konvensjon 25. oktober 1980 om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring (Haagkonvensjonen) i et komparativt perspektiv med utgangspunkt i norsk, engelsk og amerikansk rett. Med internasjonal barnebortføring siktes det til tilfeller der barn ulovlig føres ut av landet i strid med foreldreansvaret til gjenværende forelder eller ulovlig tilbakeholdes etter et ellers lovlig opphold i utlandet. Konvensjonen gjelder også i tilfeller der barnet er under barnevernets omsorg. Normalt er det en av foreldrene som bortfører barnet, men det kan også være besteforeldre eller andre slektninger. Konvensjonen er imidlertid ikke aktuell i situasjoner der barn blir kidnappet av fremmede.⁵

Utgangspunktet etter konvensjonen er at barnet skal returneres til opprinnelseslandet så snart som mulig, da dette anses for å være det beste for barnet. Konvensjonen gjør også en rekke unntak fra tilbakelevering, og det er dette som er sentralt for oppgaven.

Haagkonvensjonen skal sikre at bortførte barn raskt returneres til bostedslandet. Per mai 2020 har 101 stater sluttet seg til konvensjonen,⁶ og den betraktes som det viktigste og mest vellykkede juridiske bidraget i arbeidet mot barnebortføring på internasjonalt plan. Ved barnebortføring til land som ikke er en del av konvensjonen vil det være opp til reglene i det enkelte land hvordan saken skal håndteres. Dette temaet faller utenfor oppgaven.

I tillegg til Haagkonvensjonen er Norge bundet av andre konvensjoner og avtaler om barnebortføring som den nordiske familierettskonvensjonen og⁷ Europarådkonvensjonen.⁸ Det kan ikke utelukkes at de parallelle avtalene påvirker hvordan konvensjonen tolkes og gjennomføres i Norge, men dette faller utenfor oppgaven.

¹ Statistical Analysis, global report s. 5 anslår at det var ca. 2,730 saker for sentralmyndighetene i 2015 sml. 2,460 i 2008 og 1610 i 2003.

² Justisdepartementet, tall på barnebortføringssaker 2005-2019

³ Statistikk fra Royal Courts of Justice

⁴ Statistikk fra US. Department of State :1512 i 2008 og 698 i 2018

⁵ G-2015-06 s. 1.

⁶ <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=24>

⁷ Konvensjon mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige inneholdende internasjonal-privatretslige bestemmelser om ekteskap, adopsjon og vergemål med sluttprotokoll (nordisk familierettslig konvensjon)

⁸ den europeiske konvensjon 20 mai 1980 om anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser om foreldreansvar og om gjenopprettelse av foreldreansvar (Europarådkonvensjonen)

Statenes overholdelse av konvensjonen beror på myndighetenes og rettssystemenes evne og vilje til en lojal og effektiv gjennomføring og håndheving. For å sikre en effektiv konvensjonshåndhevelse er det avgjørende at land på tvers av rettssystemer og rettstradisjoner gjennomfører og håndhever konvensjonen på en lik måte. Selv om dette gjør seg gjeldende for alle internasjonale konvensjoner, synes viktigheten av en uniform tilnærming å stå spesielt sterkt her. Dette skyldes blant annet at konvensjonen fungerer som et verktøy for å forhindre, og raskt avhjelpe, barnebortføringer. I tillegg skal saker om foreldreansvar behandles i bostedslandet. Dersom konvensjonen praktiseres ulikt i konvensjonsstatene vil det være vanskelig å oppnå konvensjonens formål. For å oppnå rettsenhet er rettspraksis gjort tilgjengelig via Incadat,⁹ en database for barnebortføringssaker. Mange land, inkludert Norge, har oppnevnt kontaktdommere som har ansvar for å følge opp konvensjonen.¹⁰ I tillegg utgir Haagkonferansen veiledninger til hvordan bestemmelsene skal forstås,¹¹ samt anbefalinger hvert fjerde til femte år. Spesialkommisjonen i Haag har også uttalt at «*[t]he Convention should be interpreted having regard to its autonomous nature and in the light of its objects*».¹²

1.2 Problemstilling og aktualitet

Norske myndigheter har gitt uttrykk for viktigheten av å sikre rettsenhet mellom konvensjonsstatene,¹³ noe som understreker betydningen av en komparativ analyse. Et begrenset antall saker behandles av domstolen hvert år, og få havner i Høyesterett.¹⁴ Internasjonal praksis vil derfor kunne være en viktig rettskilde ved tolkning av konvensjonen. Det finnes et begrenset antall nyere nasjonal og internasjonal litteratur som har et komparativt perspektiv,¹⁵ men det finnes lite om norsk rett i denne sammenheng. Dette er bakgrunnen for at jeg ønsker å skrive om temaet.

En annen viktig grunn til å foreta en komparativ analyse er tilliten til andre lands håndheving av konvensjonen. Dette kan illustreres med en konkret sak fra høsten 2019. Nettavisen skrev flere artikler om en far som betalte barnebidrag til en kvinne som hadde bortført deres felles barn fra Norge til et søramerikansk land.¹⁶ Domstolen i kvinnens hjemland avgjorde i henhold til Haagkonvensjonen at barnet ikke skulle tilbakeleveres, og saken anses derfor for avsluttet. Flere reagerte på at faren fortsatt må betale barnebidrag etter norsk rett. Blant annet stilte stortingsrepresentant Jenny Klinge spørsmål til arbeids- og sosialminister, Anniken Hauglie, om Norges praksis knyttet til betaling av barnebidrag for bortførte barn.¹⁷ Saken viser en manglende tillit et annet lands håndheving av konvensjonen. Dersom det bekreftes at konvensjonsstatene fører en lik praksis vil dette kunne gi økt tillit til systemet. Viser det seg at

⁹ <https://www.incadat.com/en>

¹⁰ Prop.143 L (2014–2015) s. 8

¹¹ Pérez-Vera (1981)

¹² C&R (2001) s. 11

¹³ Prop.143 L (2014–2015) s. 29

¹⁴ På lovdata er det ingen saker fra Høyesterett i 2018 og 2019 og kun en sak fra 2017.

¹⁵ En oversikt over relevante publikasjoner finnes på Haagkonferansens hjemmeside: <https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/publications1/?dtid=1&cid=24>

¹⁶ <https://www.nettavisen.no/nyheter/stiller-statsraden-sporsmal-etter-nettavisen-sak/3423871434.html>

¹⁷ Se hele spørsmålet og svaret her: <https://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlig-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=77665>

reglene praktiseres ulikt kan dette gi en oppfordring til å justere norsk praksis for å være mer i tråd med internasjonale føringer.

Oppgaven tar sikte på å fremstille og analysere norsk-, engelsk- og amerikansk retts praktisering av Haagkonvensjonens artikkel 12 (2), 13 (1) b) og (2) for å se når tilbakelevering ikke skal skje. I en forlengelse av dette vil jeg også se på hvor lojalt landene synes å gjennomføre konvensjonen, og om norsk rett praktiseres på lik måte som engelsk og amerikansk rett. Der jeg anser det som hensiktsmessig vil jeg også forsøke å komme med noen anbefalinger til hvordan norsk praksis kan forbedres.

Oppgaven forsøker videre å finne mulige forklaringer på likheter og ulikheter. Blant annet ser jeg på om, og eventuelt i hvilken grad, de prosessuelle reglene påvirker landenes praksis. Kvisbergs bok, *Internasjonale barnefordelingssaker. Internasjonal barnebortføring*,¹⁸ tar i liten grad opp dette.¹⁹ Jeg håper dermed å kunne bidra med noe nytt her.

1.3 Den videre fremstillingen

Oppgaven består av 5 deler. Del 2 av oppgaven tar for seg den metodiske tilnærmingen og sentrale rettskilder. I del 3 gis en kort fremstilling av Haagkonvensjonen, inkludert sentrale myndigheters organisering og roller. Videre blir det gitt en oversiktsfremstilling av konvensjonens grunnvilkår for barnebortføring. Del 4 omhandler tre sentrale unntaksvilkår for barnebortføring, og det blir gitt en gjennomgang av gjeldende rett i Norge, England og USA med særlig fokus på rettspraksis. I denne delen ses det også hen til noen utvalgte saksbehandlingsregler for å få frem samspillet mellom materielle og prosessuelle regler. Dette inkluderer både nasjonale og internasjonale rettslige instrumenter og deres påvirkning på tolkning og håndhevelse av konvensjonen. Endelig inneholder del 5 oppsummering av konklusjoner som trekkes fra analysen i del 4.

¹⁸ Kvisbergs bok er av mange betraktet som det mest sentrale verket om barnebortføring i Norden. Se eks. bokomtale av Haugli (2009) s. 212

¹⁹ Jf. Søvig (2011) som kritiserer boken for å ikke i større grad ta opp de prosessuelle reglene, s. 175

2. Rettskilder og metodisk tilnærming

2.1 Nasjonal implementering og lovtekst

Haagkonvensjonen er gjennomført ved transformasjon, og kommer ikke direkte til anvendelse i Norge. Det er dermed Barnebortføringsloven som kommer til anvendelse.

Konvensjonsteksten er likevel av betydning ved tolkning av loven, og Kvisberg betrakter den som et forarbeid med betydelig vekt.²⁰ Det finnes flere eksempler på at retten har benyttet seg direkte av konvensjonen,²¹ og det kan være grunn til å betrakte den som en supplerende lovtekst.

Både England og USA har gjennomført konvensjonen ved inkorporasjon, noe som innebærer at konvensjonsteksten kommer direkte til anvendelse. I England er konvensjonen gjennomført gjennom The Child Abduction and Custody Act (CACA). I USA er konvensjonen gjennomført på føderalt plan gjennom The International Child Abduction Remedies Act (ICARA). Både CACA og ICARA har noen tilleggsbestemmelser som supplerer konvensjonsteksten, men man finner ikke igjen parallelle nasjonale bestemmelser slik som i norsk rett.

På bakgrunn av dette blir det mest naturlig å ta utgangspunkt i både konvensjonsteksten og den nasjonale lovgivningen. Det skyldes også at man ikke kan utelukke at måten konvensjonen er gjennomført på kan påvirke måten konvensjonen praktiseres på. Dermed kan det være relevant for å besvare problemstillingen oppgaven reiser.

Det er ulike tolkningsprinsipper som gjør seg gjeldende ved tolkning av norsk lovgivning sammenlignet med konvensjonstolkning. Haagkonvensjonen må tolkes med utgangspunkt i Wienkonvensjonen artikkel 31-33, der det skal tas utgangspunkt i ordlyd, formål og kontekst i lys av konvensjonens formål. Det kan også ses hen til supplerende kilder i tilfeller der ordlyden er uklar eller leder til et urimelig resultat. I norsk rett har man særlig på privatrettens område åpnet for at man kan ta i betraktning et bredere kildetilfang, og den norske lovgivningsteknikken gjør det naturlig å se hen til forarbeid og etterarbeid.²²

2.2 Øvrige rettskilder

Forarbeidene til konvensjonen er gjort tilgjengelig på nett,²³ og kan si noe om hvordan konvensjonen skal forstås. I tillegg har Haagkonferansen utgitt Perez Vera-rapporten,²⁴ som er en ikke-bindende rapport som gjør rede for hvordan konvensjonen skal forstås samt det historiske bakteppet. Disse fungerer som verktøy for å sikre rettsenhet, og er viktige utgangspunkt for å kunne vurdere i hvilken grad landene er tro mot konvensjonen. En svakhet ved disse er at de ikke går grundig inn i problemstillinger, eller berører alle forhold som blir tatt opp i denne oppgaven. Haagkonferansen holder også Spesialkommisjonsmøter der representanter fra en rekke av medlemslandene møtes, og utgir rapporter med konklusjoner og anbefalinger. På grunn av tilgjengeligheten er det grunn til å tro at disse kildene har fått større

²⁰ Kvisberg (1994a) s. 71

²¹ Se eks. TOBYF-2010-77435 og TOBYF-2010-54143

²² Boe (1995) S. 36-37

²³ Actes et Documents: <https://assets.hcch.net/docs/05998e0c-af56-4977-839a-e7db3f0ea6a9.pdf>

²⁴ Perez-Vera (1981)

vekt ved tolkning av konvensjonen sammenlignet med andre konvensjoner. På den måten ligger metoden for konvensjonstolkningen nærmere den norske metoden.

Det er naturlig å se hen til rettspraksis fra samtlige land for å foreta en sammenligning av gjeldende rett. Jeg har valgt å fokusere på gjeldende rett i dag. Oppgaven vil derfor i liten grad komme inn på den rettshistoriske utviklingen av hvordan rettstilstanden har endret seg fra 1980 og frem til i dag. En del engelsk og amerikansk rettspraksis er tilgjengelig via Incadat, men langt fra alt. Dette medfører en utfordring og en viss risiko for at nyere dommer har kommet til, og endret rettstilstanden, uten at dette blir fanget opp i denne oppgaven. For å avhjelpe dette forsøkte jeg å kontakte sentralmyndighetene, uten å lykkes.²⁵

Da det foreligger få Høyesterettsavgjørelser, får avgjørelsene fra underdomstolene desto større betydning som kilde i en analyse av rettstilstanden. Tilsvarende gjelder for engelsk og amerikansk rett, selv om det foreligger noen flere avgjørelser fra engelsk Supreme Court.²⁶

En rettskildemessig forskjell foreligger imidlertid her ved at det kun er Høyesterettspraksis som er bindende i Norge.²⁷ Dette åpner for nasjonale forskjeller i underrettsavgjørelsene. I engelsk rett har man *stare decisis*-prinsippet som innebærer at en lavere rettsinstans må følge presedensen satt i en høyere rettsinstans eller fra tilsvarende nivå.²⁸ Dette gjør at avgjørelsene til underdomstolene i større grad er egnet til å tegne et riktig bilde av gjeldende rett. Tilsvarende gjelder for amerikanske domstoler, men fordi de har domstoler i ulike distrikter er det bare avgjørelsene innenfor det samme distriktet som vil være bindende (med unntak av avgjørelser fra U.S. Supreme Court).²⁹ Dette gjør at man kan få nasjonale variasjoner i USA.

Sentralmyndighetene i Norge og USA har gitt ut veiledere til hvordan konvensjonen skal forstås.³⁰ Generelt har etterarbeid vært av mindre betydning i norsk rett,³¹ men domstolene har vist til rundskrivene ved tolkning av loven.³² I USA har Supreme Court flere ganger gitt uttrykk for at State Departments tolkning av konvensjoner er «*entitled to a great weight*»,³³ og dokumentet vises til i rettspraksis. Noen av dokumentene er imidlertid av eldre dato, og fanger ikke opp rettsutviklingen.

2.3 Metodisk tilnærming og utfordringer

Jeg har benyttet meg av *the common-core*-metoden og *law-in-context*-metoden for å foreta den komparative analysen. Ingen metoder vil alene fange opp alle aspekter ved retten, og det er heller ikke målet med denne oppgaven. Jeg har valgt å kombinere disse to metodene for å både identifisere likheter og forskjeller og samtidig forsøke å forklare disse.

²⁵ Den engelske sentralmyndigheten henviser til Incadat og jeg avventer fortsatt svar fra amerikanske myndigheter.

²⁶ House of Lords var frem til 2009 øverste domstol i England.

²⁷ NOU 2001:32 s. 128-129

²⁸ Lundmark (2017) s. 335 og 353

²⁹ Walker (2016)

³⁰ Se G- 1991- 136, G-2015-6 og Legal Analysis (1986)

³¹ Boe (1995) S. 37

³² Se kes. Rt. 2015 s. 222 asvn. 11

³³ Se eks. Lozano v. Montoya Alvarez s. 4 med videre henvisninger.

The common-core-metoden forklares av Van Hoecke som et forsøk på å finne frem til det landene har til felles, samt muligheten for å harmonisere retten. Dette bidrar også til å peke på forskjeller.³⁴ Jeg har valgt å bruke denne metoden fordi Haagkonvensjonen tjener som et felles utgangspunkt for alle de tre landene. Jeg bruker metoden for å forsøke å identifisere likheter og forskjeller i måten konvensjonen praktiseres på. I tillegg ser jeg på i hvilken grad reglene praktiseres i tråd med konvensjonens intensjon.

Van Hoecke beskriver *law-in-context*-metoden som å vurdere samfunnet som helhet og ikke bare deler av retten isolert som en metode for å forsøke å forklare retten.³⁵ Metoden er valgt fordi man ikke kan se lovteksten og rettspraksis i isolasjon fra resten av rettssystemet hvis man skal foreta en grundig komparativ analyse som ikke bare identifiserer, men også forklarer. Likevel har jeg kun valgt å fokusere på den rettslige konteksten fordi en helhetlig kontekst vil bli for omfattende. Samtidig medfører tilnærmingen en utfordring ved oppgaven fordi det kan gå på bekostning av enda mer inngående analyser av de konkrete bestemmelsene. Jeg mener likevel det er en nødvendig prioritering for å få et mer riktig og helhetlig bilde av rettstilstanden i landene og bakgrunnen for forskjellene og likhetene.

Oppgavens problemstilling er bred, og man står overfor et komplisert rettskildebilde i de tre ulike landene med et omfattende rettskilemateriale. I arbeidet med oppgaven har jeg gått grundig gjennom nasjonalt og internasjonalt materiale for å sikre oppdatert relevant informasjon. Kun et utvalg av kilder er med i teksten, men jeg har for eksempel lest flere avgjørelser for å hindre at de som presenteres ikke bare er et enkeltstående resultat, men et generelt uttrykk for gjeldende rett.³⁶

Jeg har valgt å analysere tre av unntaksbestemmelsene fordi deler av oppgavens mål er å se hvor lojalt partene praktiserer konvensjonen. Dersom man kun vurderer ett unntak er det vanskelig å vurdere om praksisen bare gjelder for ett av unntakene, eller om landene har en grunnleggende praksis som går igjen i de ulike bestemmelsene. Det er derfor nødvendig å se på helheten for å gi et representativt bilde av hvordan konvensjonens unntaksbestemmelser praktiseres av landene.

Ved en komparativ analyse av tre land håper jeg å kunne få et bedre grunnlag for å vurdere om norsk rett er i samsvar med internasjonal praksis. Det er vanskelig å argumentere for at norsk rett bør tilpasse sin praksis basert på kun ett annet lands praksis. På samme måte er det vanskelig å hevde at norsk rett praktiseres på en konvensjonskonform måte basert på at praksisen foregår likt i ett annet land. Jeg har derfor valgt ut flere land og bestemmelser for å motvirke at oppgavens kun blir et resultat av tilfeldige funn. England og USA er de landene som håndterer flest saker årlig³⁷ og er også rollemodeller for andre land.³⁸ England er også det konvensjonslandet som har den mest omfattende og detaljerte rettspraksisen.³⁹ For å unngå feiltolkninger var det også nødvendig at tilgjengelig rettskildemateriale var på et språk jeg forstår godt.

³⁴ Van Hoecke (2015) s. 21

³⁵ Ibid. s. 16-17

³⁶ Tidvis vises dette til fotnoter i teksten. Se også vedlegg 1.

³⁷ I 2015 hadde landene nesten 600 inngående og utgående saker, jf. Statistical Analysis, global report s. 5-6

³⁸ Eks. Australia, Canada og New Zealand.

³⁹ Beaumont (1999) s. 6

3. Haagkonvensjonen om internasjonal barnebortføring

Formålet til Haagkonvensjonen er, ifølge forordene og artikkel 1, å beskytte barn mot de skadevirkningene bortføring kan medføre samt å sikre en rask tilbakelevering av bortførte barn.⁴⁰

Avgjørelser etter Haagkonvensjonen tar ikke stilling til foreldreansvar, bosted eller samvær, slik som klassiske foreldretvister gjør, jf. konvensjonens artikkel 16 og 19. Det skyldes at en vurdering etter Haagkonvensjonen ikke er en klassisk barnets beste vurdering, da det foreligger en presumpsjon for at barnets beste vil være at barnet returneres til bostedslandet. Målet er å gjenopprette status quo, slik at myndighetene i det aktuelle landet kan behandle foreldretvisten.⁴¹

3.1 Sentralmyndighetene og andre sentrale aktører

Konvensjonen har flere bestemmelser om myndighetenes organisering av arbeidet med barnebortføring. Etter Artikkel 6 skal statene opprette en sentralmyndighet for behandlingen av saker om barnebortføring, som skal bidra til å sikre en effektiv håndhevelse av konvensjonen. Artikkel 7 gir en nærmere beskrivelse av sentralmyndighetenes rolle, herunder deres plikt til å samarbeide for å oppnå konvensjonens formål. Konvensjonens artikkel 11 og 12 legger opp til at behandlingen skal skje ved «*judicial or administrative authorities*» i mottakerlandet. Artikkel 26 gir rett til gratis sakførsel, men dette er en av de få artiklene statene kan reservere seg mot - noe alle de tre landene har gjort.⁴²

Fra 1. mars 2020 er norsk sentralmyndighet delegert fra Justisdepartementet til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.⁴³ Norge har ganske nylig sikret en spesialisert håndhevelse av konvensjonen. Nå er det kun Oslo tingrett, med et fåtall utvalgte dommere, som behandler barnebortføringssaker i første instans.⁴⁴ Avgjørelsene kan ankes til Borgarting lagmannsrett og Høyesterett. I tillegg har Justisdepartementet utarbeidet en liste over advokater som har særlig kompetanse på barnebortføring.⁴⁵ På grunn av reservasjonen mot artikkel 26 får partene kun fri rettshjelp i den grad det følger av rettshjelploven.⁴⁶

I England er det The International Child Abduction and Contact Unit som er utpekt som sentralmyndighet. Engelske myndigheter har også laget en liste over advokater som er spesialisert i å håndtere barnebortføringssaker.⁴⁷ Sakene begynner på et høyere nivå, og skal i første instans behandles i Familiy Division of the High Court i London⁴⁸ av utvalgte

⁴⁰ Forordene til konvensjonen: «*protect children internationally from the harmful effects of their wrongful removal or retention*».

⁴¹ Perez-Vera (1981) s. 429

⁴² Se status tabell <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=24>

⁴³ Barnebortføringsloven § 5, jf. FOR-2020-01-28-89

⁴⁴ jf. lovendring i Barnebortføringsloven § 13 (2).

⁴⁵ <https://www.regjeringen.no/no/sub/barnebortforing/juridisk-bistand/advokater/id733048/>

⁴⁶ Se § 11 og 16 tredje ledd

⁴⁷ <https://www.gov.uk/guidance/child-abduction-accredited-solicitors-referral-list>

⁴⁸ CACA § 4 a)

dommere.⁴⁹ Alle gjenværende foreldre får fri rettshjelp. Bortføreren kan ha rett på fri rettshjelp etter en behovsprøving.⁵⁰

I USA er det The Office of Children's Issues i The Department of State som ivaretar og fremmer Haagkonvensjonens formål.⁵¹ Det er ingen offisiell liste over anbefalte advokater eller noen spesialisert domstol som behandler sakene. Det finnes et nettverk av advokater som tilbyr pro bono eller lavt prisede advokattjenester etter en behovsprøvd ordning for den gjenværende forelder. Listen er imidlertid ikke offentlig tilgjengelig. Bortføreren er henvist til å benytte seg av frivillige tilbud for fri rettshjelp.⁵² Norge og England kan derfor sies å ha tatt et steg lenger i forsøk på å sikre nasjonal rettsenhet.

En ulikhet i måten landene organiserer systemene på kan i seg selv åpne for forskjeller i hvordan konvensjonen tolkes og gjennomføres på. Det kan tenkes at en spesialisert domstol med utvalgte dommere og advokater kan bidra til å sikre rettsenhet, i alle fall på nasjonalt plan. Til sammenligning har USA 94 domstoler som kan behandle barnebortføringsaker i første instans.⁵³

3.2 Vilkår for barnebortføring

Artikkel 3 og Barnebortføringsloven § 11 oppstiller hovedvilkårene for at en bortføring skal anses ulovlig. Et vilkår for bortføring etter konvensjonen er at barnet må ha hatt «*habitual residence*» i et annet land før bortføringen, jf. artikkel 3. Begrepet er ikke definert i konvensjonen, men det følger av Perez-Vera rapporten at det siktes til «*the family and social environment in which its life has developed*».⁵⁴

Videre følger det av artikkel 3 at bortføringen eller tilbakeholdelsen av barnet må være «*in breach of rights of custody attributed to a person, an institution or any other body, either jointly or alone, under the law of the State.*» Det er også krav om at foreldreansvaret fortsatt ble utøvet på tidspunktet for den ulovlige tilbakeholdelsen eller bortføringen.

Foreldreansvarsbegrepet samsvarer ikke nødvendigvis med nasjonale begrep. Det avgjørende er at barnebortføringen eller tilbakeholdelsen er i strid med foreldreansvaret i henhold til reglene i barnets bostedsland.⁵⁵ Konvensjonen kommer ikke til anvendelse for barn over 16 år.⁵⁶ Dette gjelder også selv om barnet på bortføringstidspunktet var under 16 år.

Selv om det eksisterer en rekke spennende problemstillinger knyttet til inngangsvilkårene, er tvistene oftere knyttet til unntaksvilkårene. Jeg mener at en analyse av inngangsvilkårene ville gått på bekostning av grundigere analyser av unntakene, og oppgaven vil derfor ikke se nærmere på disse.

⁴⁹ Schuz (2013a) s. 39

⁵⁰ Questionnaire England and Wales s. 7

⁵¹ Legal Analysis (1986) s. 1

⁵² FAQ: Hague Convention Attorney Network

⁵³ Court Role and Structure

⁵⁴ Perez-Vera (1981) s. 428

⁵⁵ Ibid. s. 447

⁵⁶ Haagkonvensjonen art. 4

4. Unntak fra reglene om tilbakelevering

4. 1 Innledning

Konvensjonen har seks unntaksalternativer: (i) det har gått mer enn ett år og barnet har funnet seg til rette (artikkel 12 (2)), (ii) den gjenværende forelderen har samtykket eller (iii) foreldreansvaret ikke ble utøvet (artikkel 13 (1) a), (iv) det er en alvorlig fare for fysisk eller psykisk skade, eller at barnet settes i en uholdbar situasjon (artikkel 13 (1) b), (v) barnet motsetter seg tilbakelevering (artikkel 13 (2)), (vi) det vil stride mot grunnleggende menneskerettigheter (artikkel 20). De tilsvarende unntakene finnes i Barnebortføringsloven § 12.

Som nevnt i del 1 er det de tre unntakene i Haagkonvensjonens artikkel 12 (2), 13 (1) b) og (2) oppgaven vil fokusere på. I det følgende vil jeg si noe om tolkning av unntaksbestemmelsene før jeg går over til en komparativ gjennomgang av bestemmelsene.

Norske domstoler har en rekke ganger understreket behovet for en restriktiv tolkning av unntaksbestemmelsene. I Rt. 2008 s. 829, der en mor ulovlig tilbakeholdt barnet i Norge etter en ellers lovlig ferie, uttalte Høyesterett følgende:

«Med bakgrunn i den ulovlige situasjonen må det stilles strenge krav til anvendelsen av unntakene og krav om relativt klar sannsynlighetsovervekt for at vilkårene i unntaksbestemmelsene er oppfylt».⁵⁷

Ut fra dette må unntaksbestemmelsene anvendes restriktivt etter norsk rett. Det oppstilles samtidig et høyere beviskrav sammenlignet med alminnelig sannsynlighetsovervekt, som det ellers legges til grunn i sivilprosessen.⁵⁸

I engelsk rett er det også lagt til grunn en høy terskel. I *Re S. (A Minor)* uttalte Court of Appeal at «*it is only in exceptional cases that the court should have a discretion to refuse to order an immediate return.*»⁵⁹

Likevel har engelske domstoler lagt til grunn at det ikke skal foretas en snevrere tolkning enn det ordlyden i seg selv gir anvisning på. I *Re M. (Children)* uttalte House of Lords:

«On the other hand, I have no doubt at all that it is wrong to import any test of exceptionality into the exercise of discretion under the Hague Convention. The circumstances in which return may be refused are themselves exceptions to the general rule. That in itself is sufficient exceptionality. It is neither necessary nor desirable to import an additional gloss into the Convention.»⁶⁰

Det er dermed ikke et strengere beviskrav her, slik som i norsk og amerikansk rett. Dette kommer jeg tilbake til under den enkelte bestemmelsen.

⁵⁷ Rt. 2008 s. 829 avsn. 20

⁵⁸ Se eks. Rt. 1992 s. 64, s. 70

⁵⁹ *Re S. (A Minor) (Abduction: Custody Rights)* [1993] 2 WLR 775, [1993] Fam 242 s. 8

⁶⁰ *Re M. (Children) (Abduction: Rights of Custody)* [2007] UKHL 55 [2008] 1 AC 1288 avsn. 40

ICARA gjør det klart at unntakene er ment å anvendes «*narrow*».⁶¹ Domstolene har også en rekke ganger gjentatt at unntaksbestemmelsene må tolkes snevert.⁶²

En streng tolkning er i tråd med det som legges til grunn i Perez-Vera rapporten, hvor det heter at unntakene bare må anvendes «*so far as they go and no further*» og at de må tolkes restriktivt for ikke å «*become a dead letter*». Videre understreker hun at en hyppig anvendelse av unntakene «*would lead to the collapse of the whole structure of the Convention by depriving it of the spirit of mutual confidence which is its inspiration*».⁶³ Det finnes ingen nærmere retningslinjer for hva som vil være en restriktiv eller snever tolkning av unntaksbestemmelsene. Dette åpner for at nasjonale standarder kan påvirke tolkningen av bestemmelsene.

4.2 Artikkel 12 (2) - Det har gått 1 år og barnet har funnet seg til rette

Konvensjonens artikkel 12 (2) gjør unntak for tilbakelevering i tilfeller der

«the proceedings have been commenced after the expiration of the period of one year referred to in the preceding paragraph, shall also order the return of the child, unless it is demonstrated that the child is now settled in its new environment.»

Tilsvarende unntak følger av Barnebortføringsloven § 12 a.

Et formål med konvensjonen er å beskytte barn mot å bli tatt fra sitt tilvante miljø, der barnet har en sosial og følelsesmessig tilknytning. Gjenopprettelse av status quo gjør seg ikke nødvendigvis gjeldende der barnet har oppholdt seg i det nye landet i lengere tid.

Unntaksbestemmelsen skal motvirke den skadelige effekten retur kan ha på barnet dersom barnet har fått en sterk tilknytning til det nye stedet.

Dette er et unntak som kommer opp for retten nokså sjeldent fordi konvensjonen legger opp til en rask avklaring av saken, og søk på Lovdata.no viser fire saker.⁶⁴ Dette er imidlertid en god grunn til å se hen til hvordan andre land praktiserer regelen, da innholdet i denne bestemmelsen så langt ikke har vært vurdert av Høyesterett.

4.2.1 Når løper fristen?

Det følger av konvensjonens artikkel 12 (1) at startpunktet for ettårs-perioden er tidspunktet når barnet ble «*wrongfully removed or retained*». Det samme følger av Barnebortføringsloven § 12 a. Ved bortføring er det naturlig at fristen begynner å løpe i det barnet tas ut av landet, da det ellers ikke vil foreligge en ulovlig bortføring i konvensjonens forstand. Det følger av Perez Vera-rapporten at fristen ved ulovlig tilbakeholdelse begynner å løpe fra tidspunktet da barnet skulle ha vært tilbakelevert. Der det ikke er fastsatt noe tidspunkt, løper fristen fra det tidspunktet der gjenværende forelder ber om at barnet returneres.⁶⁵ Tilsvarende er lagt til grunn av Spesialkommisjonen.⁶⁶ Barnebortføringsloven sier ikke noe om starttidspunktet ved ulovlig tilbakeholdelse, men Kvisberg legger det samme utgangspunkt til grunn som Perez-

⁶¹ § 9001 (4).

⁶² Se eks. Gomez v. Fuenmayor, No. 15–12075, 05 February 2016

⁶³ Perez-Vera (1981) s. 434-435

⁶⁴ Søk per 3.5.20

⁶⁵ Perez-Vera (1981) s. 458-459

⁶⁶ A&D 14th session s. 202

Vera.⁶⁷ Dette følger også av rettspraksis.⁶⁸ Engelske domstoler praktiserer utgangspunktet på likeartet vis.⁶⁹

Engelsk rett har tatt avstand fra den (tidligere) amerikanske tilnærmingen om at fristen settes på pause i tilfeller der barnet holdes skjult, og mener fristen uansett må begynne å løpe på samme tidspunkt.⁷⁰ Tilsvarende er lagt til grunn av Kvisberg,⁷¹ som mener at dette forholdet i stedet må komme inn i en vurdering av hvorvidt barnet har funnet seg til rette.

USA har tatt utgangspunkt i samme frist som de andre landene.⁷² Imidlertid har det i en rekke saker inntil nokså nylig vært lagt til grunn at ettårsfristen kan settes på pause på bakgrunn av prinsippet om *equitable tolling* i tilfeller der barnet holdes skjult.⁷³ Dette kan defineres som en funksjon som «*pauses the running of, or “tolls,” a statute of limitations when a litigant has pursued his rights diligently but some extraordinary circumstance prevents him from bringing a timely action.*»⁷⁴

I *Lozano v. Montoya Alvarez*, tok en enstemmig Supreme Court sterk avstand fra prinsippet. Retten uttalte at et slikt prinsipp vil «*in practice, rewrite the treaty*».⁷⁵ I saken flyttet moren med barnet til USA, men faren ble ikke kjent med deres lokalisering før 16 måneder etter at de forlot England. Dette kunne imidlertid ikke endre ettårs-fristen.

Rettsutviklingen viser viktigheten av en konform tolkning og betydningen av at Supreme Court løftet blikket og så hen til praksis i en rekke andre jurisdiksjoner. En tolkning som tar avstand fra *equitable tolling* kan også betraktes som konvensjonslojalt, da det ble avvist et forslag om å ha ulike frister i tilfeller der barnet blir holdt skjult.⁷⁶

I henhold til konvensjonen avbrytes fristen når begjæring om tilbakelevering fremsettes for retten eller en annen kompetent juridisk institusjon i mottakerlandet.⁷⁷ Det er dermed ikke tilstrekkelig at gjenværende forelder har tatt kontakt med sentralmyndighetene eller innledet en sak i bostedslandet.

4.2.2 Når har barnet funnet seg til rette?

Konvensjonen er taus om hva som kreves for at barnet kan sies å ha funnet seg til rette. Det er dermed opp til de nasjonale domstolene å utvikle nærmere retningslinjer for vurderingen. Barnebortføringsloven er også taus, men norsk rett har i sin vurdering lagt særlig vekt på

⁶⁷ Kvisberg (2009b) s. 427.

⁶⁸ Se eks. TOBYF-2012-3932 og LB-2015-76479.

⁶⁹ Se eks. *Re C. (Abduction: Settlement)* [2004] EWCA (Civ) 1245

⁷⁰ Se eks. *Cannon v. Cannon*, [2004] EWCA (Civ) 1330 avsn. 51 der Court of Appeal avviste prinsippet om *equitable tolling* etter en grundig gjennomgang av nasjonal og internasjonal praksis.

⁷¹ Kvisberg (2009b) s. 428

⁷² Se f.eks. *Mendoza v. Silva*, 987 F.Supp.2d 883

⁷³ Eks. *Furnes v. Reeves*, 362 F.3d 702 (11th Cir. 2004) og *Duarte v. Bardales*, 526 F.3d 563 (9th Cir. 2008)

⁷⁴ *Lozano v. Montoya Alvarez* s. 7

⁷⁵ *Lozano v. Montoya Alvarez* s. 14

⁷⁶ A&D 14th session s. 292-293

⁷⁷ Haagkonvensjonen art. 12 (1)

barnets nærmeste miljø,⁷⁸ noe som skiller seg fra den engelske og amerikanske tilnærmingen. Kvisberg peker i sin bok på en rekke momenter som kan være relevante ved vurderingen, herunder om barnet har tillært seg det nye språket, barnets alder, og hvor stabil barnets situasjon har vært etter ankomst.⁷⁹

I TOBYF-2012-3932 ble tilbakelevering av et barn på to og et halvt år nektet med bakgrunn i dette alternativet. Retten la vekt på at barnet trivdes i barnehagen og med mor, og uttalte:

«Etter lovens nakne ordlyd kan det ikke herske tvil om at C har funnet seg vel til rette, både i lokalmiljø og med sin «daglige husholdning», jf Kvisbergs kommentarutgave side 430 og 431 der norsk rettsoppfatning synes å bryte noe med anglosaksisk rettsforståelse på dette punkt.»

At barnet har funnet seg til rette har i engelsk rett blitt tolket som et krav om både «*a physical element of relating to, being established in, a community and an environment*» og «*an emotional constituent, denoting security and stability*». Om miljøet har retten lagt til grunn at dette viser til barnets miljø, som skole, venner og fritidsaktiviteter. Det viser ikke til forholdet til forelderen, som alltid har vært nært. Videre er det krav om «*long-term settled position*» som innebærer at «*the present position imports stability when looking at the future, and is permanent insofar as anything in life, can be said to be permanent*».⁸⁰

I tilfeller der barnet har blitt holdt skjult har Court of Appeal i Cannon v. Cannon avvist påstander om at barnet ikke kan ha funnet seg til rette. Samtidig anså retten det som lite sannsynlig at barn, i hvert fall eldre barn, vil ha det emosjonelle tilknytningselementet som kreves.⁸¹

Det engelske kravet til tilpasning er strengere enn det som kreves etter norsk rett. Etter norsk rett er det særlig lagt vekt på forholdet til bortføreren og den nærmeste familien. Som avgjørelsen Re N (Minors) viser, vil forholdet til bortføreren kun i liten grad ha betydning for vurderingen av om barnet har funnet seg til rette. Det kan stilles spørsmål ved om barn, i alle fall små barn, har en slik fremtidsrettet planlegging som retten synes å kreve. Det brede vurderingstemaet og det høye kravet til tilknytning som kreves etter engelsk rett, kan innebære at resultatet i den norske saken over ikke ville blitt det samme dersom saken hadde blitt behandlet i England.

USA har i likhet med engelsk rett lagt til grunn et omfattende krav til barnets tilknytning. I Legal Analysis fremgår det at «*nothing less than substantial evidence of the child's significant connections to the new country is intended to suffice to meet the respondent's burden of proof*».⁸² I Duarte v. Bardales, der faren hadde tatt med to barn fra Mexico til USA, utpenslet Court of Appeal en rekke relevante momenter til vurderingen:

«a court may consider any factor relevant to a child's connection to his living environment. These factors generally include: (1) the age of the child; (2) the stability of the child's residence in the new environment; (3) whether the child attends school or day care consistently; (4) whether the child attends church regularly; (5) the respondent's employment

⁷⁸ Se også TOBYF-2009-144470

⁷⁹ Kvisberg (2009b) s. 432. Selvaag (2013) på s. 34 legger tilsvarende til grunn.

⁸⁰ Re N (Minors)(Abduction) [1991] 1 FLR 413 s. 4, og senere fulgt opp i Cannon v. Cannon

⁸¹ Cannon v. Cannon avsn. 57 og 61

⁸² Legal Analysis (1986) s. 19

and financial stability; (6) whether the child has friends and relatives in the new area; and (7) the immigration status of the child and the respondent.»⁸³

Tilsvarende synes å være lagt til grunn i *Wojcik v. Wojcik*,⁸⁴ der barna på fem og åtte år hadde blitt med mor fra Frankrike til USA. District Court nektet tilbakelevering ut fra en bred vurdering av hvordan barna hadde knyttet seg til samfunnet. Retten pekte blant annet på at barna hadde gått på skole og barnehage, gikk i kirken jevnlig og hadde venner og slekt i området. I tillegg hadde moren hatt fast jobb i over ett år. I vurderingen viste retten også til en nasjonal barnebortføringssak, der den samme brede vurderingen ble gjort. I den saken⁸⁵ kom retten til at barna på ett og tre år ikke hadde funnet seg til rette fordi de var for unge til å danne nære vennskap, og ikke var involvert i skolen, nærmiljøet, religiøse eller sosiale aktiviteter. Retten synes her å ville legge seg på samme linje for nasjonale og internasjonale bortføringssaker.

I klassiske barnerettstvister i norsk rett er risiko ved miljøskifte og status quo-prinsippet ofte et tema.⁸⁶ For små barn er hovedfokuset gjerne knyttet til det indre miljøet og omsorgsrelasjonen, og fokuset på det ytre miljøet er først og fremst relevant for eldre barn.⁸⁷ Tendensen i norsk praksis synes å trekke i samme retning for barnebortføringssaker, noe som kan forklare enkelte forskjeller. Fordi utgangspunktet vil være at bortføreren returnerer med barnet, kan det hevdes å være mest hensiktsmessig å se hen til den ytre relasjonen i barnebortføringssaker, slik amerikansk og engelsk praksis legger til grunn. Dersom bortføreren returnerer med barnet, er det normalt ikke noen endring i omsorgssituasjonen før bostedslandet har avgjort foreldetvisten. Dette temaet ligger utenfor konvensjonen.

På den andre siden er de fleste barn som bortføres mellom tre-syv år, og gjennomsnittsalderen i 2015 var 6.8 år.⁸⁸ Små barn har gjerne få andre relasjoner enn den nærmeste omsorgskretsen. Et stort fokus på det ytre miljøet vil nærmest gjøre det umulig for disse barna å oppfylle kravet om å ha funnet seg til rette. Dette kan tilsi at en vurdering av det indre miljøet er mer hensiktsmessig. En slik vurdering kan også treffe bedre i tilfeller der bortføreren av ulike grunner ikke kan, eller vil, returnere med barnet.

4.2.3 Skjønnsutøvelsen

Etter barnebortføringsloven § 12 «*kan*» tilbakelevering unnlates, noe som gir domstolene en diskresjon til å avgjøre hvorvidt barnet skal returneres selv om unntaksvilkårene er oppfylt. Artikkel 12 innehar ikke et tilsvarende unntak. Perez-Vera legger til grunn at konvensjonen likevel åpner for skjønn,⁸⁹ og finner støtte for en slik tolkning i artikkel 18. Der heter det at bestemmelsene i kapittel 3 «*do not limit the power of a judicial or administrative authority to order the return of the child at any time.*» Tilsvarende er lagt til grunn i amerikansk og

⁸³ Duarte v. Bardales s. 5809

⁸⁴ Wojcik v. Wojcik, 959 F. Supp. 413 (E.D. Mich. 1997)

⁸⁵ David S. v. Zamira S. 151 Misc. 2d 630 (N.Y. Fam. Ct. 1991)

⁸⁶ Se bla. Rt. 1953 s. 1374

⁸⁷ Lødrup (2006) s. 143

⁸⁸ Statistical analysis, global report s. 9

⁸⁹ Perez-Vera (1981) s. 460

engelsk rett, der Supreme Court⁹⁰ og House of Lords⁹¹ har uttalt at unntaksbestemmelsene kun åpner døren for at barnet ikke skal tilbakeleveres.

Likevel har man i norsk rett normalt ikke utøvet skjønn dersom man først har kommet til at vilkårene for å gjøre unntak er tilstede.⁹² I England synes utviklingen å være at retten er mer tilbakeholden med å returnere barn som har funnet seg til rette. I *Re M. (Children)*⁹³ hadde begge underdomstolene kommet til at barna måtte returneres til Zimbabwe. House of Lords kom til at konvensjonens overordnede formål ikke kunne oppnås og at allmenne prinsipper om rask retur ikke kunne gå på bekostning av barna. Senere praksis synes å følge opp dette standpunktet.⁹⁴

I Lozano-saken legger retten til grunn at skjønnsutøvelsen kan kompensere for at prinsippet om *equitable tolling* ikke kan anvendes, og dersom barnet skjules kan det være en tungtveiende grunn til å benytte seg av diskresjonen.⁹⁵ Dette er i tråd med departementets standpunkt i Legal Analysis, som ser det som svært tvilsomt å la bortføreren nyte godt av at barnet har blitt holdt skjult og en forsinket begjæring om tilbakelevering.⁹⁶

Det kan hevdes at en slik tolkning vil være i strid med konvensjonens formål. Perez-Vera skriver at «*it is clear that after a child has become settled in its new environment, its return should take place only after an examination of the merits of the custody rights exercised over it*».⁹⁷ Konvensjonen bygger på et prinsipp om rask tilbakelevering, og jeg er skeptisk til å legge til grunn en presumsjon om at tilbakelevering til status quo vil være det beste for barnet når grunnlaget for presumsjonen er borte. I tillegg er det en presumsjon om at det er barnets bostedsland som er best egnet til å vurdere foreldretvisten, da landet sitter med det beste informasjonsgrunnlaget. Dette treffer ikke i tilfeller der barnet har kommet godt inn i det nye miljøet. Det vil da være de nye personene og institusjonene rundt barnet som er best egnet til å gi uttrykk for barnets situasjon som vitner i en foreldretvistsak.

4.2.4 Bevis

Etter artikkel 12 (2) må det være «*demonstrated*» at barnet har funnet seg til rette. Ut fra ordlyden synes det ikke å være krav til mer enn alminnelig sannsynlighetsovervekt. Det følger ikke av konvensjonen hvem som har bevisbyrden for å påvise at barnet har funnet seg til rette. Perez-Vera rapporten ser det som naturlig at bortføreren har bevisbyrden for at barnet har funnet seg til rette i sitt nye miljø, men at det er opp til myndighetene å regulere dette nærmere.⁹⁸

Det følger av ICARA § 9003 e) (2) b) at det er den som motsetter seg tilbakelevering som må bevise dette med «*a preponderance of the evidence*», og legger seg dermed på samme linje

⁹⁰ Se eks. *Lozano v. Montoya Alvarez*

⁹¹ Se eks. *Re M. (Children) (Abduction: Rights of Custody)* [2007] UKHL 55 [2008] 1 AC 1288

⁹² Se eks. TOBYF-2009-144470 og TOBYF-2012-3932

⁹³ *Re M. (Children)* avsn. 49-54

⁹⁴ Se eks. *S. v. S. & S.* [2009] EWHC 1494 (Fam)

⁹⁵ *Lozano v. Montoya Alvarez, Alito, J., concurring* s. 5-6

⁹⁶ Legal Analysis (1986) s. 19-20

⁹⁷ Perez-Vera (1981) s. 458

⁹⁸ Ibid. s. 459

som konvensjonen. Hverken Norge eller England har lovfestet bevisreglene for unntaksbestemmelsene, men også i disse landene synes bevisbyrden å være lagt på den som anfører unntaksbestemmelsen.⁹⁹ Beviskravet er i engelsk rett satt til alminnelig sannsynlighetsovervekt,¹⁰⁰ men i tilfeller der barnet har blitt holdt skjult har retten uttalt i *Cannon v. Cannon* at «*the burden of demonstrating the necessary elements of emotional and psychological settlement is much increased*».¹⁰¹ Krav til alminnelig sannsynlighetsovervekt er lavere enn det Høyesterett krever. På grunn av den brede vurderingen og de store kravene til tilknytning som kreves etter engelsk og amerikansk rett, er det likevel ikke gitt at det i realiteten vil gi noen utslag mellom landenes praksis.

På den andre siden kan det se ut til at norsk rett har lagt seg på en mindre streng linje sammenlignet med de andre landene nettopp fordi vurderingstemaet er snevrere. Denne forskjellen kommer blant annet frem i de sakene som er nevnt over, der norsk rett kom til at et barn på to og et halvt år hadde funnet seg til rette. Et tilsvarende tilfelle ble avfeid raskt av amerikanske domstoler for barn på ett og tre år.

4.3 Artikkel 13 (1) b – Alvorlig risiko for skade

4.3.1 Unntaksvilkårene

4.3.1.1 Konvensjonen

I mars 2020 utga Haagkonferansen *Guide to Good Practice* for artikkel 13 (1) b. Under arbeidet kom det frem at unntaket var det mest påberopte i barnebortføringssaker og samtidig det mest brukte grunnlaget for å nekte tilbakelevering. Vurderingen er ofte knyttet til anklager om vold eller overgrep mot barnet og/eller bortføreren fra den gjenværende forelderen.¹⁰²

Det følger av Haagkonvensjonen artikkel 13 (1) b at

«the judicial or administrative authority of the requested State is not bound to order return of the child if the person, institution or other body which opposes its return establishes that [...] there is a grave risk that his or her return would expose the child to physical or psychological harm or otherwise place the child in an intolerable situation.»

Bestemmelsen peker på flere alternative vilkår for unntak. Det kan være en alvorlig risiko for enten fysisk eller psykisk skade, eller det kan foreligge en uholdbar situasjon. Ut fra ordlyden skal det mye til for at unntaksalternativet skal komme til anvendelse, men formuleringen gir ikke grunnlag for å skille mellom terskelen for psykisk og fysisk skade. Praksis viser at det sjelden er bevisgrunnlag for å vurdere fysisk skade, og at alternativene ofte vurderes samlet.¹⁰³

⁹⁹ Se eks. TOBYF-2009-144470 og Re N. (Minors)

¹⁰⁰ *Cannon v. Cannon* avsn. 41

¹⁰¹ *Ibid.* avsn. 61

¹⁰² [Draft] *Guide to Good Practice on Article 13(1)(b)* s. 1

¹⁰³ *Schuz* (2013a) s. 275

Selv om risiko for skade først og fremst retter seg mot barnet, foreligger det en nokså uniform oppfatning om at også fysisk eller psykisk vold mot bortføreren kan gi grunnlag for unntak etter denne bestemmelsen.¹⁰⁴

Bestemmelsen gir anvisning på en skjønnsmargin, slik at det vil være opp til domstolen å avgjøre hvorvidt barnet likevel skal returneres. Artikkel 13 (3) gir en pekepinn på informasjon som kan vurderes:

«In considering the circumstances referred to in this Article, the judicial and administrative authorities shall take into account the information relating to the social background of the child provided by the Central Authority or other competent authority of the child's habitual residence.»

Den gir likevel lite veiledning for hvordan unntaket skal tolkes og praktiseres, og brukes sjelden i praksis.¹⁰⁵

4.3.1.2 Nasjonal praktisering

Den parallelle bestemmelsen til artikkel 13 (1) b er inntatt i Barnebortføringsloven § 12 b, der det fremgår at tilbakelevering «*kan*» unnlates dersom «*det er en alvorlig risiko for at tilbakelevering vil påføre barnet fysisk eller psykisk skade, eller på annen måte sette barnet i en stilling som ikke kan godtas*». Selv om ordlyden ikke er likelydende som konvensjonsteksten er det ikke ment å være noen realitetsforskjell.¹⁰⁶

I rundskrivet fra 1991 understrekes det at unntaksalternativet må tolkes strengt,¹⁰⁷ noe som også er fulgt opp i rettspraksis.¹⁰⁸ Høyesterett har behandlet en rekke saker etter dette alternativet. I Rt. 1993 s. 881 kom Høyesterett til at barna ikke skulle føres tilbake etter at mor hadde tatt med barna fra Frankrike til Norge, i en situasjon der faren hadde fremsatt trusler overfor moren og utøvd vold mot henne. Retten uttalte at vurderingen ikke kan bygge på en alminnelig vurdering av barnets beste og det «*kreves at en tilbakeføring vil være klart uheldig for barnet, og at det foreligger en relativt klar sannsynlighetsovervekt for dette*»¹⁰⁹

Det skal dermed foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering av hvordan barnet vil ha det ved retur til bostedslandet. Det er likevel ikke snakk om en langsiktig vurdering av barnas situasjon, eller en vurdering knyttet til foreldreansvar eller lignende. Det som skal vurderes er tilbakeleveringen og barnets situasjon i bostedslandet frem til spørsmålet om foreldretvisten blir avklart.¹¹⁰

I engelsk rett ble innholdet i denne bestemmelsen klarlagt i Supreme Courts avgjørelse *Re E. (Children)*. I saken hadde moren tatt med barna fra Norge til England. Det ble anført at barna ville bli utsatt for en stor risiko for skade ved retur til Norge ettersom hun ikke ville returnere med dem. I tillegg hadde faren et voldsomt sinne og en voldelig atferd som hadde resultert i at

¹⁰⁴ Guide to Good Practice on Article 13(1)(b) s. 26. Se også Rt. 1993 s. 881, *Re E. (Children)* (Abduction: Custody Appeal) [2011] UKSC 27, [2012] 1 AC 144 og *Gomez v. Fuenmayor*, No. 15–12075, 05 February 2016

¹⁰⁵ Begrunnet i at det kan skape ytterlige forsinkelse, jf. Schuz (2013a) s. 272

¹⁰⁶ G-1991-136 s. 15

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Se eks. LB-2019-11056

¹⁰⁹ Rt. 1993 s. 881 s. 885. Senere fulgt opp i bla. Rt. 2002 s. 715

¹¹⁰ En slik forståelse er også lagt til grunn i LB-2020-4469

han ved en anledning hadde utøvet vold mot mor. Retten uttalte: *«there is no need for the article to be «narrowly construed». By its very terms, it is of restricted application. The words of article 13 are quite plain and need no further elaboration or “gloss”»*.¹¹¹ Ut fra dette er det etter engelsk rett ingen grunn til å tolke bestemmelsen snevert. Den skal tolkes i tråd med ordlyden. Risikoen for barnet må være «grave», og det er dermed ikke tilstrekkelig at risikoen er «real». At risikoen må være «grave» retter seg ikke mot handlingens art, men jo mer alvorlig handlingen er desto mindre skal til før risikoen er «grave», og dermed for å gjøre unntak.¹¹²

USA var svært skeptisk til denne unntaksbestemmelsen og foreslo en innstramming i utformingen av bestemmelsen. Etter deres syn skulle unntaket bare kunne bevises med støtte fra sentralmyndighetene eller andre myndigheter i bostedslandet. Kun tilfeller med «*severe conditions of neglect, maltreatment, or abuse, other than economic or educational disadvantages*» skulle omfattes. I tillegg ble det foreslått at tilbakelevering likevel kunne skje dersom barnet kunne returneres «*to an appropriate person or public or private institution in that State.*»¹¹³ De fikk ikke gjennomslag for dette, men det kan likevel stilles spørsmål ved om noen amerikanske domstoler tolker og håndhever bestemmelsen i tråd med forslaget. I Friedrich v. Friedrich legger Court of Appeal til grunn at bestemmelsen bare vil være aktuell i to tilfeller; der bostedslandet ikke kan ivareta barnet og der barnet vil settes i umiddelbar fare ved eksempelvis krig, sultkatastrofe eller sykdomsutbrudd.¹¹⁴ Om innholdet i unntaket uttalte retten at bestemmelsen «*is not license for a court in the abducted-to country to speculate on where the child would be happiest*» og at det må bevises at «*the risk to the child is grave, not merely serious.*»¹¹⁵

Bestemmelsen er ifølge Perez-Vera rapporten et resultat «*of a fragile compromise reached during the deliberations of the Special Commission*».¹¹⁶ Gjennomgangen over viser at selv om det er en felles oppfatning av at bestemmelsene er snever, er det forskjeller i hva som ligger i dette. Engelske domstoler gir uttrykk for at bestemmelsene allerede er snever etter ordlyden, og at det ikke er grunnlag for en ytterligere innstramming. Norsk og amerikansk praksis synes å kreve en streng tolkning av bestemmelsen i tillegg. Det kan likevel stilles spørsmål ved om det er noen realitetsforskjell, eller om det bare er to ulike tilnærminger som leder til samme resultat. Praksis viser i hvert fall at USA og England strekker seg lengst for å konkludere med tilbakelevering. Dette gjelder for det første vurderingen av hvorvidt myndighetene i bostedslandet kan avhjelpe risikoen i tilstrekkelig grad, men også i hvilken grad retten skal vurdere bevis, samt hvilke vilkår (*undertakings*) som kan pålegges den gjenværende forelderen.

4.3.2 Bevis

Artikkel 13 legger bevisbyrden på den person eller institusjon som motsetter seg tilbakelevering. Etter ordlyden er det ikke tilstrekkelig at den fysiske eller psykiske skaden

¹¹¹ Re E. (Children) avsn. 31

¹¹² Ibid. avsn. 33

¹¹³ A&D 14th session s. 243

¹¹⁴ Friedrich v. Friedrich 78 F 3d 1060, 1068 (6th Cir, 1996) s.6

¹¹⁵ Ibid. s. 5

¹¹⁶ Perez-Vera (1981) s. 461.

kan skje, men synes å kreve at det med høy sannsynlighet vil skje dersom barnet returneres. Beviskravet synes likevel å ligge på alminnelig sannsynlighetsovervekt.

I norsk rett er beviskravet satt til relativt klar sannsynlighetsovervekt, jf. Rt. 1993 s. 881. I engelsk rett er beviskravet bare vanlig sannsynlighetsovervekt, da det ikke følger noe annet av ordlyden.¹¹⁷ Beviskravet er derfor satt lavere enn kravet etter norsk rett, og kan sies å være i tråd med det artikkel 13 legger opp til. I USA er det lovbestemt at påstander etter artikkel 13 (1) b må bevises med «*clear and convincing evidence*».¹¹⁸ Dette fastsetter et høyere beviskrav enn det konvensjonen selv gir uttrykk for, og et høyere krav til sannsynlighet enn det som kreves etter norsk og engelsk rett.

Hva som skal til av bevis for å legge til grunn at vilkåret er oppfylt er også uklart. Engelske og amerikanske domstoler synes å være varsomme med å gå inn i den konkrete bevisvurderingen, med henvisning til at det foreligger beskyttelsesmekanismer som kan sikre barnet.

I engelsk rett legges det til grunn en presumpsjon for at myndighetene i bostedslandet er kapable til å ivareta barnet. Jo mer åpenbart det er at barnet må beskyttes, desto bedre/mer effektive tiltak må være på plass for at bestemmelsen ikke skal komme til anvendelse. I Re E. (Children) fokuserer Supreme Court på de beskyttende tiltakene som er tilgjengelige, og mindre på hvorvidt påstandene virkelig stemmer:

«There is obviously a tension between the inability of the court to resolve factual disputes between the parties and the risks that the child will face if the allegations are in fact true [however] there is a sensible and pragmatic solution. Where allegations of domestic abuse are made, the court should first ask whether, if they are true, there would be a grave risk that the child would be exposed to physical or psychological harm or otherwise placed in an intolerable situation. If so, the court must then ask how the child can be protected against the risk.»¹¹⁹

Fokuset på bostedslandet kan skyldes artikkel 11 (4) i Brussel II-forordningen, som England er bundet av. Ifølge bestemmelsen kan tilbakelevering ikke nektes i tilfeller der bostedslandet kan påse at barnet er trygt ved retur. Trimmings tar til orde for at forordninger ikke bare supplerer konvensjonen, men endrer dens innhold.¹²⁰ Jeg er enig i dette. Hvis man ser på eksempelet i innledningen om barnet som ble bortført fra Norge til Sør-Amerika, er det grunn til å tro at barnet likevel ville blitt returnert til Norge dersom saken hadde vært regulert av forordningen. Barnevernet, krisesenteret og andre hjelpetiltak kunne kanskje bidratt til å sikre barnet ved retur til Norge. Brussel II-forordningen kan dermed ha bidratt til å innskrenke unntaksbestemmelsen innenfor EU-landene. En statistisk analyse viser også at engelske domstoler kommer til ikke-retur i 34 % av sakene utenfor forordningen, sammenlignet med 27 % i forordningen. Når man ser på tallene for artikkel 13 (1) b) alene er det imidlertid ingen

¹¹⁷ Re E. (Children) Avsn. 32

¹¹⁸ ICARA § 9003 (e) (2) a)

¹¹⁹ Re E. (Children) avsn. 36

¹²⁰ Trimmings (2013) s. 22

forskjell i bruk av bestemmelsen innenfor og utenfor forordningen.¹²¹ Det er derfor ikke mulig å trekke en endelig konklusjon fra disse funnene.

I likhet med engelsk rett ser amerikanske domstoler hen til hva myndighetene i bostedslandet kan gjøre for å beskytte barnet ved retur. I *Tahan v. Duquette* uttalte Court of Appeal følgende:

«We agree with the trial judge that the Article 13b inquiry was not intended to deal with issues or factual questions which are appropriate for consideration in a plenary custody proceeding. Psychological profiles, detailed evaluations of parental fitness, evidence concerning lifestyle and the nature and quality of relationships all bear upon the ultimate issue.»¹²²

I *Baran v. Beatey*¹²³ avviser imidlertid retten at domstolene plikter å vurdere om bostedslandet i tilstrekkelig grad vil ivareta barnet ved retur. Retten finner støtte for et slikt synspunkt i ICARA og Perez-Vera rapporten, som ikke innehar et slikt krav. Det har vært en sprikende oppfatning i amerikansk rett om hvorvidt det foreligger en slik plikt, og selv om mange avgjørelser har fulgt opp *Friedrich v. Friedrich* og *Tahan v. Duquette*, kan det ikke anses å være etablert som en plikt. Dette skiller seg fra hva som synes å være utgangspunkt i engelsk rett.

Selvaag anbefaler også at domstolene bør legge til grunn en presumpsjon for at myndighetene i bostedslandet vil beskytte barnet ved tilbakelevering. Veiledningen råder til å innhente informasjon om hvilke beskyttende tiltak og tjenester myndighetene i bostedslandet kan tilby, og tilbakelevering kan ikke avslås i tilfeller der barnet blir ivaretatt.¹²⁴ Jeg har likevel sett få tegn til en slik vurdering i nyere rettspraksis, og jeg stiller derfor spørsmål ved om dette kan sies å være gjeldende rett i Norge.¹²⁵

Norske domstoler går i stedet nærmere inn på de bevis som foreligger, i strid med det som foreslås i veiledningen. Etter min mening er det problematiske ved en slik tilnærming at vurderingen blir overfladisk. Retten har sjelden et godt bevisgrunnlag og det blir normalt ord mot ord. Å gå grundig inn i bevisene virker dermed lite hensiktsmessig. Det kan tenkes å være bedre å se hen til om det finnes beskyttelsesmekanismer gitt at påstandene stemmer. En slik vurdering synes også å være best i tråd med Spesialkommisjonens anbefaling: «[the] courts should not commence a detailed social enquiry solely on the basis of an allegation that the child would be harmed if returned, as such proceedings hold the danger of leading to a decision on the merits of the case».¹²⁶ Guide to Good Practice anbefaler også en vurdering av hva bostedslandet kan tilby av beskyttelse.¹²⁷ Det ligger derfor en utfordring i å finne balansen

¹²¹ Statistical Analysis, regional report s. 6-7

¹²² *Tahan v. Duquette*, 613 A.2d 486, 490 (N.J. Super. Ct. App. Div. 1992) s. 2

¹²³ *Baran v. Beatey*, 526 F.3d 1340, 1352–1353 (CA11 2008) s. 16-17

¹²⁴ Selvaag (2013) s. 21 og 35

¹²⁵ Se likevel flertallet i LG-2014-30171, der retten vurderer at barnevernet i bostedslandet ikke kan tilby tilstrekkelig beskyttelse.

¹²⁶ Third Special Commission meeting (1997) spm. 27 avsn. 58

¹²⁷ Guide to Good Practice on Article 13(1)(b) s. 31-32

mellom den summariske vurderingen konvensjonen legger opp til, og samtidig foreta de nødvendige undersøkelser for å avgjøre om påstandene om alvorlig risiko er velbegrunnede.

4.3.2.1 Andre saksbehandlingsregler som ramme for bevis

Bevisvurderingen må også ses i lys av rettens og partenes svært begrensede mulighet til å innhente bevis med hensyn til den raske saksbehandlingstiden konvensjonen legger opp til. Retten skal behandle begjæringen uten opphold, og senest innen seks uker etter at begjæringen ble innlevert, jf. Barnebortføringsloven § 16 og Haagkonvensjonen artikkel 11 og 2. Seksukersfristen inkluderer ankebehandling av saken, men det har vist seg vanskelig for domstolene å holde seg innenfor dette.¹²⁸

I tillegg er det variasjoner i hvordan sakene føres for domstolen. Hverken Barnebortføringsloven eller konvensjonen krever muntlig forhandling i tilbakeleveringssaker. Spesialkommisjonen anbefaler av hensyn til en rask saksgang å legge vekt på skriftlige bevis, og at nødvendigheten av muntlige bevis må vurderes for å unngå forsinkelser.¹²⁹

Tvangsfullbyrdelsesloven § 5-8, jf. § 6-1 forutsetter at avgjørelser om tvangsfullbyrdelse, herunder tilbakeleveringssaker, normalt blir truffet på grunnlag av skriftlig behandling. Selvaags funn viser likevel at det normalt holdes muntlige forhandlinger for tingretten.¹³⁰ Dette er ikke vanlig praksis for engelske domstoler. Der må muntlig behandling begrunnes særskilt.¹³¹ I USA har det ikke utviklet seg en ensartet praksis, og det er opp til domstolen å vurdere hvorvidt saken skal behandles muntlig. Den generelle tendensen er likevel at muntlig behandling forbeholdes saker med sakkyndige eller usedvanlig komplekse saker.¹³² Denne prosessuelle forskjellen er i seg selv egnet til å skape et skille mellom hvor inngående unntaket vurderes, og kan være med på å forklare den mer detaljerte tilnærmingen etter norsk rett.

4.3.3 Undertakings - vilkår for tilbakelevering

USA og England har tradisjon for å bruke *undertakings* i den skjønnsmessige vurderingen av om barnet likevel skal returneres.¹³³ *Undertakings* er et offisielt løfte fra en av partene til domstolen om å gjøre noe eller avstå fra å gjøre noe, for eksempel betale for returtransport, ikke anmelde bortføreren, avstå fra å oppsøke bortføreren og liknende.¹³⁴ Det er imidlertid ikke alle jurisdiksjoner som har grunnlag for å bruke dette.¹³⁵ Praksisen er derfor egnet til å skape et skille.

¹²⁸ I 2015 var gjennomsnittlig saksbehandlingstid til sammen 69 dager i Norge, og henholdsvis 76 og 104 dager for England og USA, jf. Statistical Analysis, global report annex 8. Det er grunn til å tro at denne nå vil være kortet noe ned for Norge etter at ankefristen nå er endret til 2 uker, jf. Barnebortføringsloven § 16 (3). Jeg har forsøkt å kontakte justisdepartementet for å få oppdaterte tall, men har ved oppgavens innlevering ikke fått svar.

¹²⁹ Guide to Good Practice on Implementing Measures (2003), s. 13

¹³⁰ Selvaag (2013) s. 14

¹³¹ Munby (2018) s. 8

¹³² Garbolino (2015) s. 185-190

¹³³ Beaumont (1999) s. 157.

¹³⁴ Baran v. Beaty s. 20

¹³⁵ Schuz (2014b) s. 19

Det er ikke en ensartet praksis når det kommer til bruk av *undertakings* blant amerikanske domstoler.¹³⁶ U.S. Department of State har gitt uttrykk for at *undertakings* bør brukes med varsomhet, og at de ikke må gå lenger enn nødvendig for å sikre barnet i perioden før avgjørelsen fattes i bostedslandet.¹³⁷ Enkelte domstoler har kommet til at retten ikke plikter å vurdere *undertakings*.¹³⁸

Man finner ikke igjen *undertakings* i norsk rett. Selvaag fraråder domstolene å sette slike vilkår for tilbakelevering. Dette begrunnes med at det ikke nødvendigvis vil avhjelpe risikoen for barnet, ettersom konvensjonen ikke har noen regler om fullbyrding av slike vilkår så snart barnet er tilbake i bostedslandet. Videre vises det til at mottakerlandets myndigheter normalt ikke får vite om vilkårene respekteres, og de har ingen mulighet til å kontrollere dette eller fullbyrde dem.¹³⁹ Jeg er enig i at dette er problematisk. Spesialkommisjonen har pekt på at det er vanlig at *undertakings* ignoreres av den gjenværende forelderen så snart barnet og bortføreren returnerer.¹⁴⁰ I en undersøkelse gjennomført av Reunite kom det frem at 100 % av *non-molestation orders*¹⁴¹ ble brutt.¹⁴² Dette setter barnet og bortføreren i en spesielt sårbar situasjon ved retur.

Undertakings synes å være et hjelpemiddel for å sikre tilbakelevering, noe som kan synes å være det mest konvensjonslojale resultatet. Jeg er av den oppfatning at det, i lys av det overordnede formålet om å sikre barnets beste, må være like lojalt å nekte tilbakelevering der unntaksbestemmelsene er oppfylt. I Guide to Good Practice anbefales det også at man er varsom med bruk av *undertakings* i tilfeller der dette ikke kan sikres i bostedslandet.¹⁴³

En utstrakt bruk av *undertakings* har fått mye kritikk i juridisk teori.¹⁴⁴ Slik det er lagt opp til av engelsk og delvis amerikansk rett blir det nærmest umulig å få gjennomslag for unntak etter denne bestemmelsen, selv om det kan bevises at det foreligger en alvorlig fare for skade. En gjennomgang viser at USA og England nekter tilbakelevering i henholdsvis 14 % og 18 % av tilfellene, sammenlignet 26 % på global basis.¹⁴⁵ Det kan være mange årsaker til disse tallene, men det kan ikke utelukkes at den høye prosentandelen skyldes en utstrakt bruk av *undertakings* i England og flere steder i USA.

4.4 Artikkel 13 (2) - Barnet motsetter seg tilbakelevering

Et tredje unntak fra tilbakelevering finnes i artikkel 13 (2) i tilfeller der «*the child objects to being returned and has attained an age and degree of maturity at which it is appropriate to take account of its views.*» Barnebortføringsloven § 12 c har tilsvarende unntak.

¹³⁶ Se Baran v. Beaty s. 21 med videre henvisninger til sprikende praksis.

¹³⁷ Garbolino (2015) s. 140

¹³⁸ Se eks Simcox v. Simcox, 511 F.3d 594, 608 (6th Cir. 2007) og Baran v. Beaty

¹³⁹ Selvaag (2013) s. 21

¹⁴⁰ Fifth special commissions meeting (2006) s. 54

¹⁴¹ Løfter om å ikke utøve vold eller trusler om vold og trakassering overfor barnet eller bortføreren

¹⁴² Reunite (2003)

¹⁴³ Guide to Good Practice on art. 13(1)b s. 35

¹⁴⁴ Se eks. Schuz (2013a) s. 277

¹⁴⁵ Statistical Analysis, national reports, s. 135 og 146

4.4.1 Motsettelsen

Etter ordlyden er det uklart hva som kreves av barnet før man kan si at barnet «*objects to being returned*», men det må trolig kreves mer enn at barnet gir uttrykk for preferanser, ønsker eller lignende. Ordlyden åpner for at barnet kan motsette seg både i ord og handling, men det er ikke nærmere utpenslet hva som ligger i vurderingen.

Høyesterett har ikke tatt stilling til hvordan vilkåret skal forstås, annet enn uttalelsen i Rt. 2008 s. 829 om krav til relativt klar sannsynlighetsovervekt. Det synes likevel å ha etablert seg en nokså uniform lagmannsrettspraksis knyttet til den nærmere fortolkningen av innholdet. Dette sammenfattes i LB-2018-13649, der retten uttalte at den generelle oppfatningen er at «*[d]et kreves [...] en sterkere oppfatning og mer aktiv overbevisning hos barnet, for at dets mening skal vektlegges.*» I tillegg kreves det at barnet motsetter seg tilbakelevering til bostedslandet, og ikke til en av foreldrene.

Utgangspunktet om at barnets mening må komme sterkere til uttrykk enn et generelt ønske ble av mange land tolket slik på bakgrunn av den engelske saken Re R (A Minor: Abduction). High Court uttalte: «*there must be more than a mere preference expressed by the child. The word 'objects' imports a strength of feeling which goes far beyond the usual ascertainment of the wishes of the child in a custody dispute.*»¹⁴⁶

I engelsk rett har man imidlertid gått bort fra en slik tolkning etter Re HB (Abduction: Children's Objections),¹⁴⁷ der High Court uttalte følgende om rettsutviklingen:

«the words are to be read literally without any additional gloss, such as the suggestion made in an earlier case of Re R (A Minor: Abduction) [1992] 1 FLR 105, that an objection imports a strength of feeling going far beyond the usual ascertainment of the wishes of a child in a custody dispute.»¹⁴⁸

USA har lagt seg på tilsvarende linje som Norge og Re R-standard. I Falk v. Sinclair viste District Court til en rekke andre avgjørelser og uttalte: «*[e]xpression of a preference to remain in the respondent's country "is not enough [...] to disregard the narrowness of the age and maturity exception to the Convention's rule of mandatory return."*»¹⁴⁹

Problemet med et strengt krav til barnets motsettelse er at barnet ikke nødvendigvis har gjennomtenkte formuleringer. Det bør derfor være sakkyndige eller dommerens ansvar å oppfatte og formulere den relevante problemstillingen og påse at barnet får gitt uttrykk for sin mening. Etter min mening må det avgjørende må være å finne frem til det underliggende innholdet i barnets mening, i stedet for å fintolke ordlyden. Dette kan tilsi at man bør være forsiktig med å kreve for mye av barnet, og at man ikke bør sette for høye krav til motsettelse.

4.4.1.1 Særskilt representasjon

Et annet forhold er at barnet normalt ikke har rett på særskilt representasjon i saken, noe som kunne bidratt til å sikre at barnets mening kommer korrekt til uttrykk. Engelske domstoler har vært tilbakeholden med å gi barnet egen advokat og partsstatus i barnebortføringssaker. Det

¹⁴⁶ Re R. (A Minor: Abduction) [1992] 1 FLR. 105 s. 3

¹⁴⁷ Re HB (Abduction: Children's Objections), 1 F.L.R. 392 (Faro. 1997). Se også Re S (A Minor)

¹⁴⁸ Re HB (Abduction: Children's Objections) s. 5

¹⁴⁹ Falk v. Sinclair 2009 WL 4110757 s. 16

har likevel vært en viss oppmykning i denne praksisen etter avgjørelsen *Re M. (Children)* der barna ble representert. Det avgjørende var om særskilt representasjon ville «*add enough to the Court's understanding of the issues to justify the resultant intrusion, delay and expense which would follow*». ¹⁵⁰ I USA er det svært sjelden at barna får særskilt representasjon. ¹⁵¹ Den norske Barneloven har regler om at det i særlige tilfeller kan gis representasjon, ¹⁵² men man finner ikke noe tilsvarende i Barnebortføringsloven. Dersom lovgiver ønsket likelydende bestemmelser, ville det vært naturlig å ta med dette i forbindelse med endringene i 2015. På bakgrunn av den utviklingen som har funnet sted vedrørende barns rettigheter anbefaler Guide to Good Practice at retten bør vurdere barns rett til særskilt representasjon. ¹⁵³

Selv om domstolene skulle åpne for særskilt representasjon, vil det kunne få en begrenset betydning for barnets mulighet til å bli hørt. Det skyldes at de tre landene har reservert seg mot å gi gratis sakførsel, og det økonomiske aspektet kan derfor utgjøre en hindring for representasjon.

4.4.2 Barnets alder og modenhet

Under utarbeidelsen av konvensjonen kom landene ikke til enighet om en felles aldersgrense for når barnets motsettelse skal vektlegges. Det ble derfor opp til konvensjonsstatene å finne de nærmere retningslinjene. ¹⁵⁴ Det er heller ikke gitt noen veiledning for hvordan barnets alder og modenhet skal vurderes, eller i hvilken grad barnets mening skal tillegges vekt. Bestemmelsen er imidlertid tenkt rettet mot modne ungdommer som nærmer seg den alderen der konvensjonen ikke lenger kommer til anvendelse. Det ble blant annet foreslått, men avvist en 12-års aldersgrense. ¹⁵⁵ Videre er det naturlig å se bestemmelsen i sammenheng med konvensjonens artikkel 4, som slår fast at konvensjonen bare kommer til anvendelse for barn under 16 år. Dette gir i alle fall en viss pekepinn på når barnet anses å være tilstrekkelig modent til å gi uttrykk for egne meninger.

I norsk rett er det tradisjon for at barnets mening skal tillegges vekt så lenge det kan uttrykke seg. Det følger av Barnebortføringsloven § 17 (1), jf. § 11 at «*barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, informeres og gis anledning til å uttale seg, når dette ikke er umulig*». Etter Barneloven § 31 (2) skal barnets mening tillegges stor vekt når barnet er fylt tolv år. I forarbeidene vises det til at lovgiver ønsket en tilsvarende ordning etter Barnebortføringsloven, og videre at syvårsgrensen «*ikke innebærer at det er en nedre aldersgrense for når et barn skal blir hørt*», ¹⁵⁶ med henvisning til Barnekonvensjonen artikkel 12. Barns rett til å bli hørt følger nå også uttrykkelig av Grunnloven § 104. Følgelig skal man strekke seg langt for å la barnets mening komme til uttrykk i norsk rett, og barnet skal høres så lenge barnet er i stand til å danne en mening om saken.

¹⁵⁰ *Re M. (Children)* avsn. 57. En slik tendens ser man også i Supreme Courts avgjørelse *Re LC (Children)* (International Abduction: Child's Objections to Return) [2014] UKSC 1, [2014] 2 W.L.R. 124

¹⁵¹ Trimmings (2013) s. 231

¹⁵² Barneloven § 61 nr. 5

¹⁵³ Guide to Good Practice on Article 13(1)(b) s. 57

¹⁵⁴ Perez-Vera (1981) s. 433 og A&D 14th session s. 204

¹⁵⁵ A&D 14th session s. 204

¹⁵⁶ Prop. 143 L (2014-2015) s. 35

Hvilken alder barnet må ha før meningen tillegges vekt er imidlertid svært sprikende også i norsk rett, og det er vanskelig å trekke noen klare føringer for når barnets mening skal tillegges vekt og hvor mye vekt meningen skal tillegges. I LB-2018-13649 legger retten til grunn at barnets mening normalt vil være avgjørende når barnet er over elleve år. I LB-2016-116043, der barnet var nesten tolv år, uttalte retten at «*[u]t i fra Cs alder og sakkyndiges vurdering av hennes modenhetsnivå, er det naturlig å tillegge hennes synspunkt en viss vekt. Samtidig må det ses hen til at hun er ung og at hun befinner seg i en vanskelig situasjon*».

Mens retten i LB-2011-23496 legger til grunn at meningen til barna på ni og et halvt og snart tolv bør tillegges «*betydelig vekt*» kom retten i LF-2016-3109, der barnet var tolv år, til at barnets mening «*ikke nødvendigvis [er] avgjørende*».

Dersom retten først kommer til at barnet motsetter seg tilbakelevering, ser retten på om barnet har den alder og modenheten som kreves. I denne vurderingen synes retten å foreta en mer helhetlig vurdering av barnets mening, og ser da også hen til påvirkning fra andre (da særlig bortføreren).¹⁵⁷ Det kan derfor hevdes at kan-skjønnets implisitt slår til her på en mye mer tydelig måte enn de øvrige unntaksvilkårene, selv om den brede vurderingen knyttes opp mot hvorvidt barnet er modent nok og ikke en selvstendig skjønnsvurdering. Dersom barnet først er modent og gammelt nok synes tendensen å være at tilbakeføring nektes.¹⁵⁸

Den engelske tolkningen deler opp vurderingen i flere steg med to inngangsvilkår og en kan-vurdering. Det første spørsmålet er om barnet motsetter seg og det andre spørsmålet er om barnet er av den alder og modenhet som kreves.¹⁵⁹ Dette vurderes nokså kort fordi det betraktes som en «*matter of fact*».¹⁶⁰ Deretter foretas den skjønnsmessige vurderingen av hvilken vekt barnets mening skal tillegges.¹⁶¹

I engelsk rett har man hatt en lignende tilnærming som i norsk rett, med en tanke om at jo yngre barnet er jo mindre modent er det, og jo mindre vekt bør retten tillegge dets mening.¹⁶² Det er ikke inntatt en tilsvarende veiledende aldergrense som man finner igjen i den norske lovgivningen, og det finnes flere eksempler på at svært unge barn har blitt hørt. I saken *Re W. (Children)*¹⁶³ var barna tre, seks og åtte år og i *Re R. (Child Abduction: Acquiescence)*¹⁶⁴ var barna seks og syv år. I *Re F. (A Child)* konkluderte Court og Appeal med at retten plikter å høre barnet uavhengig av om foreldrene krever dette og uavhengig av grunnlaget som blir påberopt for å nekte tilbakelevering. Retten understreket at plikten til å høre barnet ikke bare gjelder for unntaket etter artikkel 13 (2), men for alle avgjørelser.¹⁶⁵ En gjennomgang av

¹⁵⁷ Se eks. LB-2018-13649 og LB-2011-23496

¹⁵⁸ Se eks. LB-2011-23496 og LG-2007-193376

¹⁵⁹ *Re M. (Republic of Ireland) (Child's Objections) (Joinder of Children as Parties to Appeal)* [2015] EWCA Civ 26 avsn. 18

¹⁶⁰ *Ibid.* avsn. 35

¹⁶¹ Se eks. *Re HB. (Abduction: Children's Objections)* og *Re M. (Republic of Ireland)*

¹⁶² *Re M. (Republic of Ireland)* avsn. 37

¹⁶³ *Re W. (Children)* [2010] EWCA Civ 520, [2010] 2 F.L.R. 1165

¹⁶⁴ *Re R. (Child Abduction: Acquiescence)* [1995] 1 FLR 716

¹⁶⁵ *Re F. (A Child) (Abduction: Obligation to Hear Child)* [2007] EWCA Civ 468, [2007] 2 FLR 697

praksis viser likevel at barnets mening normalt ikke tillegges noe særlig vekt før barnet er omtrent ni-ti år.¹⁶⁶

Om den skjønsmessige vurderingen har Court of Appeal uttalt følgende:

«Once the discretion comes into play, the court may have to consider the nature and strength of the child's objections, the extent to which they are "authentically her own" or the product of the influence of the abducting parent, the extent to which they coincide or are at odds with other considerations which are relevant to her welfare, as well as the general Convention considerations referred to earlier.»¹⁶⁷

Domstolene vurderer kravet til at barnet må motsette seg tilbakeføring til landet og ikke knyttet til foreldretvisten som ett av flere vurderingsmomenter i stedet for et inngangsvilkår. At barna har søsken er også relevant, særlig i tilfeller der det ene barnet ikke anses for å være gammelt nok, da retten ofte vegrer seg for å skille barn.¹⁶⁸ Retten legger også til grunn at det ikke er grunnlag for noen «*additional test in the form of a requirement that the case be "exceptional"*», da dette ikke følger av ordlyden.¹⁶⁹

Selv om inndelingen i vurderingen er noe annerledes utformet enn i norsk rett, synes vurderingen av barnets alder og modenhet i norsk rett og kan-skjønn i engelsk rett å være nokså sammenfallende. Forskjellen kommer imidlertid særlig til uttrykk i relasjon til inngangsvilkåret «*objects*». Her kreves det mer etter norsk rett enn engelsk rett, blant annet fordi man allerede ser på styrken av barnets motsettelse som en terskel for inngangsvilkåret. I tillegg setter kravet om at barnet må motsette seg tilbakelevering til landet og ikke foreldrene som sådan en sperre i norsk rett, som man ikke finner i engelsk rett fordi dette i stedet inngår som et moment i den skjønsmessige vurderingen.

Det er denne høye terskelen ved inngangsvilkårene engelske domstoler ønsker å unngå. Dette kommer til uttrykk i *Re M. (Republic of Ireland)* der retten pekte på at det nå er anerkjent at barn så unge som seks år kan ha tilstrekkelig alder og modenhet til å bli hørt. De frykter at en streng tilnærming til inngangsvilkårene vil utestenge unge barn og utelukke en bredere vurdering.¹⁷⁰ Retten legger til grunn at det vil være vanskelig å forene en streng praktisering av inngangsvilkårene med barns rett til å bli hørt etter Brussel II-forordningen.¹⁷¹

I amerikansk rett har man lagt seg på en mer restriktiv linje når det kommer til å tillegge barnets mening vekt. Dette kan skyldes at USA, ved utarbeidelse av konvensjonen, ville stryke hele unntaksbestemmelsen.¹⁷² I likhet med engelske domstoler har amerikanske domstoler lagt opp vurderingen trinnvis, der det først skal vurderes om barnet motsetter seg, deretter om barnet har nådd den alder og modenhet som kreves, og til slutt rettens skjønn.¹⁷³ I

¹⁶⁶ Se bla. *Re HB. (Abduction: Children's Objections)* der retten uttalte på s. 5 at «*an 11-year-old is a more borderline case*»

¹⁶⁷ *Re M. (Republic of Ireland)* avsn. 32

¹⁶⁸ *Re HB. (Abduction: Children's Objections)* s. 7

¹⁶⁹ *Re M. (Republic of Ireland)* avsn. 30

¹⁷⁰ *Ibid.* avsn. 67

¹⁷¹ *Ibid.* avsn. 68

¹⁷² A&D 14th session s. 243. Blant annet begrunnet i at barnet kun ville bli et produkt av bortføreren og ikke var i stand til å danne egne meninger og at en vurdering av barnets mening hører inn under foreldretvisten.

¹⁷³ Se eks. *Hazbun Escaf v. Rodriguez* 200 F.Supp.2d 603 (2002)

likhet med engelsk rett er det her kun et krav til alminnelig sannsynlighetsovervekt,¹⁷⁴ og ikke klar sannsynlighetsovervekt slik norske domstoler har krevd for samtlige unntak. Det er likevel en klar forskjell i vurderingen sammenlignet med engelsk rett, fordi det foretas en mer inngående vurdering av de to inngangsvilkårene. Slik sett ligner det mer på det norske alternativet fordi mye av helhetsvurdering kommer inn allerede på vurderingen av alder og modenhet.

Vurderingen av barnets rett til å bli hørt skiller seg nokså vesentlig fra den engelske og norske tilnærmingen. Trimmings legger til grunn at det nærmest er uhørt at barn under ti år er ansett for å være gamle nok i USA.¹⁷⁵ Det kan kanskje skyldes at det er vanskelig å tenke seg at barnet både er gammelt og modent nok til å bli hørt, men samtidig for ung og umoden til at meningen skal tillegges vekt. Dette medfører at man nesten aldri får åpnet opp for den skjønsmessige helhetsvurderingen fordi døren lukkes allerede ved inngangsvilkårene. Likevel er dette godt i tråd med den gjennomsnittlige alderen på global basis på elleve år.¹⁷⁶

Et eksempel som illustrerer den strenge tilnærmingen er saken *Tahan v. Duquette*, der en av ankegrunnene var at barnet ikke hadde blitt hørt i første instans. Retten legger uten videre til grunn at den modenhet og alder som kreves etter konvensjonen «*simply does not apply to a nine year old*»¹⁷⁷ og dermed forelå det ikke en saksbehandlingsfeil når dommeren lot være å intervju barnet. Dette står i sterk kontrast til HR-2017-1996-U, der ankeutvalget mente det forelå en saksbehandlingsfeil når det ikke var innhentet en ny uttalelse fra barnet på åtte år når saken stod for lagmannsretten ti måneder senere.

I *Hazbun Escaf v. Rodriguez* kom District Court til at meningen til et barn på 13 år ikke kunne tillegges vekt fordi han ikke var «*exceptionally mature and does not object strongly to returning to Colombia*» og at han var «*susceptible to suggestion and manipulation*».¹⁷⁸ Retten synes her å kreve mye av barnet, og innfortolker et krav til eksepsjonell modenhet som man ikke finner igjen i Norge eller England.

I noen distrikt i USA har det likevel vært en viss oppmykning i praksis. I *Blondin v. Dubois* nekter District Court å konkludere med at «*an eight-year-old is too young for her views to be taken into account [...] as this would read into the Convention an age limit that its own framers were unwilling to articulate as a general rule*».¹⁷⁹ På grunn av at domstolene ikke er bundet av hverandre utenfor rettskretsen har man i likhet med i norsk praksis fått en svært sprikende praksis på nasjonalt plan.

4.4.2.1 Barns rettigheter som mulig forklaring

Gjennomgangen over viser en betydelig forskjell i måten bestemmelsen tolkes og praktiseres på. Et forhold som kan begrunne den mer restriktive tilnærmingen i amerikanske domstoler er at USA ikke er bundet av FNs Barnekonvensjon,¹⁸⁰ til forskjell fra Norge og England. Barnets

¹⁷⁴ ICARA § 9003 (e) (2) (b)

¹⁷⁵ Trimmings (2013) s. 229

¹⁷⁶ Statistical Analysis, global report s. 17

¹⁷⁷ *Tahan v. Duquette* s. 2

¹⁷⁸ *Hazbun Escaf v. Rodriguez* asvn. 14

¹⁷⁹ *Blondin v. Dubois*, 238 F.3d 153 (2d Cir. 2001) s. 10

¹⁸⁰ Implementert i norsk rett gjennom lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). Ratifisert av England den 16. desember 1991.

rett til å uttale seg og å bli hørt følger av FNs Barnekonvensjon artikkel 12, som også krever at barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Høyesterett har uttalt at «*barnebortføringslovens bestemmelser i dag må forstås innenfor de rammer som følger av Grunnloven § 104 og FNs Barnekonvensjon, jf. Grunnloven § 92 og menneskerettsloven § 2 og § 3*».¹⁸¹ Når USA ikke er bundet av Barnekonvensjonen er det kanskje heller ikke overraskende at amerikanske domstoler vier lite oppmerksomhet til barnets mening i barnebortføringssaker. Denne praksisen har imidlertid fått massiv kritikk i juridisk teori.¹⁸² Basert på de internasjonale forpliktelsene overfor barn, som de fleste andre konvensjonsland har, er det liten tvil om at det er USA som må tilpasse seg for å skape harmonisert praksis på dette punktet.

I England er barnets rettigheter også styrket av Brussel II-forordningen. Det følger av artikkel 11 (2) at barnet skal sikres retten til å bli hørt ved anvendelse av artikkel 12 og 13, med mindre dette er upassende i lys av barnets alder og modenhet. Trimmings argumenterer for at England har tatt en mykere og mer «*child-centered*» tilnærming på grunn av forordningen som ikke samsvarer med andre jurisdiksjoner.¹⁸³ I *Re D. (A Child)* uttalte House of Lords at barnets rettigheter etter artikkel 11 også må gjelde for saker utenfor EU.¹⁸⁴

USA har ikke noe slikt automatisk krav til at barnet skal høres, og barnets mening er kun interessant i forbindelse med påberopelse av artikkel 13 (2). Som gjennomgangen av praksis over viser, er det ikke nødvendigvis en saksbehandlingsfeil etter konvensjonen at barnet ikke høres. Spesialkommisjonen har anbefalt at barn bør få uttale seg i tilbakeleveringssaker, og formulerte seg på en måte som ligger nært opp mot den norske lovteksten.¹⁸⁵ I lys av de internasjonale forpliktelsene mange av konvensjonsstatene er bundet av, vil barnets mening trolig bli viet mer plass i fremtiden.

Selv om barnet høres og har fått en mer fremtredende plass i engelsk og norsk rett, kan det stilles spørsmål ved hvilken betydning dette har fått i praksis når barna, som nevnt, normalt er mellom tre-syv år. I Prop.143 L fant arbeidsgruppa at 40 % av barn over syv år ikke ble hørt i tilbakeleveringssaker.¹⁸⁶ En gjennomgang viser at retur nektes basert på dette alternativet i 6 % av sakene i England og 9 % i USA sammenlignet med det globale tallet på 15 %.¹⁸⁷ Tallene i England er imidlertid noe høyere innenfor Brussel II-forordningen, med 9 %.¹⁸⁸ Det kan indikere at barnets stilling i alle fall er styrket innenfor dette systemet. Likevel får barnets mening sjelden avgjørende vekt, selv om barnet blir hørt. For som det blir uttalt i *Re D. (A Child)* – «*[t]here is a large difference between taking account of a child's views and doing what he wants. Especially in Hague Convention cases. The relevance of the child's views to the issues in the case may be limited.*»¹⁸⁹

¹⁸¹ Rt. 2014 s. 714

¹⁸² Schuz (2013a) s. 351

¹⁸³ Trimmings (2013) s. 211 og s. 236

¹⁸⁴ *Re D. (A Child) (Abduction: Rights of Custody)* [2006] UKHL 51 [2007] 1 AC 619 avsn. 58

¹⁸⁵ C&R (2006) appendix 1

¹⁸⁶ Prop.143 L (2014–2015) s. 34

¹⁸⁷ Statistical Analysis, national report s. 135 og 146

¹⁸⁸ Statistical Analysis, regional report s. 7

¹⁸⁹ *Re D. (A Child)* avsn. 57

Det kan derfor virke som om barnets rett til å bli hørt i engelsk og norsk rett er mer styrket i teori enn i praksis, slik at retten i realiteten ikke skiller seg så mye fra amerikansk praksis. Blant annet er det et problem at selv om barnets rett til å bli hørt kommer klart til uttrykk en rekke steder, mangler det retningslinjer for vurdering av barnets mening. Avgjørelsen HR-2017-1996-U kan likevel antyde en viss utvikling i norsk rett, da det er grunn til å tro at retten mener at barnets mening vil kunne få betydning for sakens utfall. Det er imidlertid for tidlig å si om dette er et enkelttilfelle eller en generell tendens.¹⁹⁰

4.5 En helhetlig vurdering?

Det kan stilles spørsmål ved om konvensjonen og Barnebortføringsloven åpner for en helhetlig vurdering der flere av unntaksbestemmelsene ses i sammenheng. Det synes å være en bred enighet om at bestemmelsene kan ses i sammenheng i den skjønnsmessige vurderingen, og dette er lagt til grunn i flere avgjørelser i de tre landene.¹⁹¹

Et annet spørsmål er om unntaksbestemmelsene kan ses i sammenheng allerede ved spørsmålet om vilkår for unntak er oppfylt. TOBYF-2012-3932 er et slikt tilfelle, der retten uttalte følgende:

«Det ville gi en rigid og konsekvensløs lovforståelse om kriteriet i litra a) skulle leses isolert og nærmest ikke kunne omfatte situasjoner hvor man er tett opp mot grenseoverskridende skade for barnet etter litra b)»

Jeg er skeptisk til en slik tilnærming. Det er påfallende at retten, kun basert på reelle hensyn, legger til grunn at bestemmelsene kan ses i sammenheng allerede i spørsmålet om vilkårene i unntaksbestemmelsene er oppfylt. Kanskje skyldes det Kvisbergs standpunkt, som argumenterer for at § 12 bokstav b og c bør kunne ses i sammenheng ved vurdering av om vilkårene er oppfylt.¹⁹² Dette standpunktet begrunnes imidlertid ikke. Også dommerveiledningen legger til grunn at det kan foretas en helhetsvurdering, uten noen nærmere begrunnelse:

«Hvis barnet motsetter seg tilbakelevering, men retten er i tvil om barnet har tilstrekkelig alder og modenhet, og det i tillegg er risiko for en uheldig situasjon etter tilbakelevering, men muligens ikke alvorlig nok, må domstolen kunne se disse momentene i sammenheng.»¹⁹³

Etter min mening mangler en slik tilnærming støtte i konvensjonens ordlyd. Utgangspunktet for tolkning av konvensjonsteksten skal være ordlyden. Da tilsier hensynet til rettsenhet og forutberegnelighet at det blir feil å foreta en slik helhetsvurdering av flere unntaksbestemmelser sett i sammenheng allerede på dette stadiet. Hvis vilkårene for unntak for tilbakelevering ikke er oppfylt synes det eneste riktige å være at barnet må tilbakeleveres straks i tråd med hovedregelen. Jeg kan heller ikke finne igjen et slikt standpunkt i engelsk eller amerikansk praksis, og det vil ikke være rom for å legge vekt på reelle hensyn etter Wienkonvensjonens tolkningsprinsipper.

¹⁹⁰ Justisdepartementet har i e-post av 5.3.2020 opplyst at de ikke har oppdaterte tall.

¹⁹¹ Se eks. LB-2017-175202, Re M. (Abduction: Psychological Harm) 1997 2 FLR 690 og Ostevoll v. Ostevoll, 2000 WL 1611123 (S.D. Ohio 2000)

¹⁹² Kvisberg (2009b) s. 531

¹⁹³ Selvaag (2013) s. 33

Både Barnekonvensjonen og Brussel II-forordningen krever at barnet skal bli hørt også i tilfeller utenfor artikkel 13 (2). Det kan derfor hevdes å være spesielt naturlig å se barnets mening i artikkel 13 (2) i sammenheng med de andre bestemmelsene i norsk og engelsk rett. Også Guide to Good Practice anbefaler at barnet skal bli hørt i alle saker og ikke bare de som gjelder artikkel 13 (2).¹⁹⁴ Her mener jeg imidlertid at man må skille mellom to ulike tilfeller. En ting er at barnet skal bli hørt i forbindelse med hvorvidt barnet risikerer å bli utsatt for psykisk eller fysisk skade eller blir satt i en uholdbar situasjon. Noe ganske annet er å si at barnet motsetter seg tilbakeføring og har den alder og modenhet som kreves fordi det er en liten og ikke alvorlig risiko for at barnet skal utsettes for alvorlig skade. Jeg mener at retten må skille mellom disse to tilfellene, og at man bør være tilbakeholden med å foreta en slik helhetlig vurdering allerede ved vurderingen av inngangsvilkårene.

¹⁹⁴ Guide to Good Practice on art. 13(1)b s. 57

5. Konklusjoner og hovedsynspunkter

Oppgaven har pekt på både likheter og forskjeller i praksis mellom landene. Selv om det finnes flere felles utgangspunkt er det fortsatt et behov for å arbeide mot en mer enhetlig tilnærming til konvensjonen. Norske myndigheter har også gitt uttrykk for viktigheten av å sikre rettsenhet, men dette kommer ikke nødvendigvis til uttrykk i rettspraksis. Domstolene synes i liten grad å vise til rettstilstanden i andre land ved tolkning av konvensjonen. Jeg utelukker ikke at internasjonal rett har vært et tema, men når dette ikke fremkommer i premissene er det grunn til å anta at det i alle fall ikke har blitt avgjørende eller vært av stor betydning for avgjørelsene. Det motsatte gjør seg gjeldende i engelsk og amerikansk praksis. Amerikansk Supreme Court har lagt til grunn at tolkningen av andre lands rett har stor vekt.¹⁹⁵

Gjennomgangen av artikkel 12 og Lozano-saken understreker verdien av å lære av andre konvensjonsstater. I lys av den sparsomme norske praksisen som foreligger tror jeg norske domstoler kan nyttiggjøre seg av andre lands praksis på dette området. Blant annet bør det diskuteres hvorvidt det er det ytre og/eller indre miljøet som skal vurderes når man ser på om barnet har funnet seg til rette.

Forskjeller i praksis er særlig tydelige når det gjelder praktiseringen av unntakene i artikkel 13 knyttet til vurderingen av «*grave risk of harm*» og hvorvidt og i hvilken grad barnets mening skal tillegges vekt. Når det kommer til det førstnevnte unntaket ser man at samtlige land praktiserer artikkel 13 (1) b) strengt, og det kun er aktuelt å anvende denne i spesielle tilfeller. Likevel kan det hevdes at England og USA har tatt et steg lenger sammenlignet med den norske praksisen, og anstrenger seg for å tilbakelevere barna selv om det foreligger fare for skade. Barnet vil bli returnert så lenge myndighetene i bostedslandet er i stand til å ivareta barnet, eller gjenværende foreldre går med på visse vilkår for tilbakeleveringen.

Selv om jeg mange steder understreker viktigheten av en uniform tilnærming, er det samtidig viktig å peke på at en uniform tilnærming er av liten verdi uten en uniform *korrekt* tilnærming som sikrer at konvensjonens overordnende formål ivaretas. For eksempel kan det hevdes at selv om USA og England har gått for en lik tilnærming i bruk av *undertakings* i vurderingen av artikkel 13 (1) b), er det Norge som i størst grad praktiserer konvensjonen i tråd med Guide to Good Practice og det overordnede formålet om barnets beste. I bevisvurderingen har imidlertid norske domstoler, etter min mening, noe å lære av de andre konvensjonslandene. Det kan derfor være grunn til å følge Selvaags anbefalinger om å undersøke forholdene i bostedslandet.

USA kan sies å henge etter når det gjelder barns rettigheter. Dette kan skyldes andre internasjonale forpliktelser som etter hvert har fått stor tilslutning, for eksempel Barnekonvensjonen og Brussel II-forordningen. Dette tilsier at USA i større grad bør se hen til andre lands praksis ved praktisering av artikkel 13 (2) for å sikre en enhetlig praksis. Samtidig er det tydelig at slike parallelle regionale og globale juridiske instrumenter utgjør en trussel mot uniform tolkning og praktisering av konvensjonen så lenge ikke alle statene er bundet av disse. En god måte å sikre barns rettigheter og samtidig legge til rette for en konform praksis vil kunne være å justere konvensjonsteksten for å gi bedre retningslinjer for hvordan denne vurderingen skal foretas.

En lik eller ulik praksis bunner ofte i en lik eller ulik vurdering og rangering av konvensjonens til tider motstridende formål. For eksempel kan Norge og England sies å

¹⁹⁵ Lozano v. Montoya Alvarez, 134 S.Ct. 1224 (2014)

prioritere barnets beste når de vegrer seg for å foreta skjønnsutøvelsen i tilfeller der barnet har funnet seg til rette, også i tilfeller der barnet har vært holdt skjult. USA synes på den andre siden å være mer opptatt av de allmennpreventive aspektene. Denne spenningen synliggjøres lite i praksis, men domstolen viser i stedet kun til de hensyn som støtter konklusjonen. En åpenhet og bevissthet rundt disse hensynene kan også bidra til en mer enhetlig praksis.

Oppgaven viser at uklare retningslinjer i konvensjonen åpner for tilfeldig og ulik praksis, ikke bare mellom konvensjonslandene, men også for interne ulikheter på nasjonalt plan. Med spesialiserte domstoler, slik man finner i Norge og England, reduseres faren for interne ulikheter. Jeg håper at flere stater vil vurdere en tilsvarende organisering i fremtiden. Det er også dette som anbefales av Haagkonferansen.¹⁹⁶ En spesialisering kan også bidra til å avhjelpe de praktiske problemene domstolene kan stå overfor når barnebortføringssaker skal behandles. Med en rask saksbehandlingstid og et komplekst rettskildebilde er det vanskeligere å få oversikt over nasjonal og internasjonal rett. Samtidig er det de nasjonale domstolene som er best egnet til å bære ansvaret for å sikre konform tolkning. Spesialiserte dommere kan legge til rette for et bedre rettskildegrunnlag uten at dette nødvendigvis må gå på bekostning av saksbehandlingstiden.

Det er klart at nasjonale og internasjonale prosessuelle regler har fått betydning for hvordan konvensjonen tolkes og håndheves. Som oppgaven har vist har landene vært enige om hvem som har bevisbyrden, men beviskravet og bevisvurderingen er ikke nødvendigvis lik. Den nasjonale lovgivningen som gjennomfører konvensjonen i USA har blant annet medvirket til den nasjonale variasjonen. Samtidig har oppgaven vist at ulik tolkning ikke nødvendigvis resulterer i ulik håndheving. Oppgaven har blant annet pekt på at det fortsatt gjenstår mye arbeid i norsk og engelsk rett for å sikre at barnets rett til å bli hørt blir styrket i praksis og ikke bare i teorien.

Jeg håper at denne gjennomgangen av praksis vil bidra til å belyse hvordan norske domstoler i større grad bør forsøke å løfte blikket og se hen til andre jurisdiksjoner, og uttrykkelig vise en vilje til å harmonisere egen praksis med andre lands praksis. Det er bare ved at nasjonale domstoler ser til andre jurisdiksjoners praksis at man kan sikre en uniform tolkning og håndhevelse av konvensjonen.

¹⁹⁶ Guide to Good Practice on Implementing Measures s. 12

Kilder

Juridisk litteratur

- Beaumont (1999) Beaumont, P. R., McEleavy, P. E. (1999). *The Hague Convention on international child abduction*. Oxford University Press: Oxford.
- Boe (1995) Boe, E. (1995). *Juridisk metode: studiehefte*. NKS høyskole: Oslo.
- Garbolino (2015) Garbolino, J.D. (15. Desember 2015). *The 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction: A Guide for Judges* 2. Utg. Federal judicial centre. [Internet]. Tilgjengelig fra <<https://www.fjc.gov/content/309626/1980-hague-convention-civil-aspects-international-child-abduction-guide-judges>> [lastet ned 25.02.20]
- Haugli (2009) Haugli, T. (2009). Bokomtale: Torunn Elise Kvisberg Internasjonale barnefordelingssaker – Internasjonal barnebortføring i Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål, s. 207-213.
- Kvisberg (1994a) Kvisberg, T. E. (1994) *Internasjonal barnebortføring*. Ad Notam Gyldendal: Oslo
- Kvisberg (2009b) Kvisberg, T. E. (2009b). *Internasjonale barnefordelingssaker. Internasjonale barnebortføringer*. Gyldendal Norsk Forlag: Oslo
- Lundmark (2017) Lundmark, T. (2017). The Methodology of Using Precedents i: Nis Jul Clausen et. al., Festskrift til Hans Viggo Godsk Pedersen, Djøf Forlag: København. s. 335-353.
- Lødrup (2006) Lødrup, P. og Smith, L. (2006). *Barn og foreldre*, 7. utgave. Gyldendal: Oslo
- Munby (2018) Munby, J. (13. mars 2018). *Practice Guidance. Case Management and Mediation of International Child Abduction Proceedings*. [Internet]. Tilgjengelig fra <<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/03/presidents-practice-guidance-case-management-mediation-of-international-child-abduction-proceedings-20180227.pdf>> [lastet ned 2.02.20]
- Reunite (2003) Reunite Research Unit (2003) «The outcomes for Children Returned following an abduction» [Internet]. Tilgjengelig fra: <<http://www.reunite.org/edit/files/Library%20>

%20reunite%20Publications/Outcomes%20Report.pdf>[lastet ned 20.01.20]

- Schuz (2013a) Schuz, R. (2013). *The Hague Child Abduction Convention, A Critical Analysis*. Hart Publishing: Oxford.
- Schuz (2014b) Schuz, R. (1. September 2014b). Disparity and the Quest for Uniformity in Implementing the Hague Abduction Convention. *Journal of Comparative Law*, 9:1 (2014). [Internet]. Tilgjengelig fra <<https://ssrn.com/abstract=2626921>>[lastet ned 10.02.20]
- Selvaag (2013) Selvaag, A.M. (2013). *Barnebortføringssaker for domstolen. En veileder*. [Internet]. Tilgjengelig fra <<https://www.domstol.no/Enkelt-domstol/oslo-byfogdembete/nyhetsarkiv/2013/Veileder-i-barnebortforingssaker/>> [lastet ned 21.01.20]
- Søvig (2011) Søvig, K.H. (2011). Bokanmeldelse: Torunn Elise Kvisberg: Internasjonale barnefordelingssaker. Internasjonal barnefordeling. Lov og rett 2011. Gyldendal Akademisk: Oslo. s. 174-177.
- Trimming (2013) Trimmings, K. (2013). *Child Abduction within the European Union*. Hart Publishing Ltd: Oxford.
- Pérez-Vera (1981) Pérez-Vera, E. (oktober 1981) Explanatory report on the 1980 Hague Child Abduction Convention i Actes et documents de la Quatorzième session, vol. III, 1980 s. 426-473.
- Van Hoecke (2015) Van Hoecke, M. (juni 2015) *Methodology of Comparative Law*. [Internet]. Tilgjengelig fra: <https://www.researchgate.net/publication/291373684_Methodology_of_Comparative_Legal_Research> [lastet ned 24.01.20]
- Walker (2016) Walker, J. M. (29. september 2016) The Role of Precedent in the United States: How do Precedents Lose Their Binding Effect? [Internet]. Tilgjengelig fra: <<https://cgc.law.stanford.edu/commentaries/15-john-walker/>> [lastet ned 15.02.20]

Norske rettskilder

Lover

- 1814 Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov
- 1980 Lov 13. juni 1980 nr. 35, om fri rettshjelp (Rettshjelploven)
- 1981 Lov 4. august 1981 nr. 7, om barn og foreldre (Barneloven)

1988 Lov 8. juli 1988 nr. 72, om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m v og om tilbakelevering av barn (Barnebortføringsloven)

1992 Lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse (Tvangsfullbyrdsloven)

Forarbeider og etterarbeider

G-1991- 136 Rundskriv om internasjonal barnebortføring fra Justis- og beredskapsdepartementet, G-1991-136

NOU 2001:32 NOU 2001:32 Rett på sak, Bind A

Prop.143 L (2014–2015) Prop.143 L (2014–2015) Endringer i barnebortføringsloven, barnevernloven, straffeloven 2005 og rettshjelploven (internasjonal barnebortføring)

G-2015-06 Rundskriv om internasjonal barnebortføring fra Justis- og beredskapsdepartementet, G-2015-06

Rettspraksis (fra høyeste til laveste instans)

Rt. 1953 s. 1374

Rt. 1992 s. 64

Rt. 1993 s. 881

Rt. 2002 s. 715

Rt. 2008 s. 829

Rt. 2014 s. 714

Rt. 2015 s. 222

HR-2017-1996-U

LB-2011-23496

LB-2015-76479

LB-2016-116043

LB-2017-175202

LB-2018-13649

LB-2019-21088

LB-2020-4469

LF-2016-3109

LG-2007-193376

LG-2012-3278

LG-2014-30171

TOBYF-2009-144470

TOBYF-2010-77435

TOBYF-2010-54143

TOBYF-2012-3932

Amerikanske rettskilder

Lover

1988 The International Child Abduction Remedies Act, 22 U.S.C. §§ 9001–9011. (ICARA)

Forarbeider og etterarbeider

Legal Analysis (1986) The Hauge Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, Legal Analysis (51 Federal Register 10494)

Rettspraksis (fra høyeste til laveste instans)

Lozano v. Montoya Alvarez, 134 S.Ct. 1224 (2014)

Tahan v. Duquette, 613 A.2d 486, 490 (N.J. Super. Ct. App. Div. 1992)

Friedrich v. Friedrich 78 F.3d 1060, 1068 (6th Cir. 1996)

Blondin v. Dubois, 238 F.3d 153 (2d Cir. 2001)

Furnes v. Reeves, 362 F.3d 702 (11th Cir. 2004)

Simcox v. Simcox, 511 F.3d 594, 608 (6th Cir. 2007)

Duarte v. Bardales, 526 F.3d 563 (9th Cir. 2008)

Baran v. Beaty, 526 F.3d 1340, 1352–1353 (CA11 2008)

Gomez v. Fuenmayor, No. 15–12075, 05 February 2016

David S. v Zamira S. 151 Misc. 2d 630 (N.Y. Fam. Ct. 1991)

Wojcik v. Wojcik, 959 F. Supp. 413 (E.D. Mich. 1997)

Ostevoll v. Ostevoll, 2000 WL 1611123 (S.D. Ohio 2000)

Hazbun Escaf v. Rodriquez 200 F.Supp.2d 603 (2002)

Falk v. Sinclair 2009 WL 4110757

Mendoza v. Silva, 987 F.Supp.2d 883 (2013)

Engelske og Walisiske rettskilder

Lover

1985 The Child Abduction and Custody Act 1985 (CACA)

Rettspraksis (fra høyeste til laveste instans)

Re D. (A Child) (Abduction: Rights of Custody) [2006] UKHL 51 [2007] 1 AC 619

Re M. (Children) (Abduction: Rights of Custody) [2007] UKHL 55 [2008] 1 AC 1288

Re E (Children) (Abduction: Custody Appeal) [2011] UKSC 27, [2012] 1 AC 144

Re LC (Children) (International Abduction: Child's Objections to Return) [2014] UKSC 1, [2014] 2 W.L.R. 124

Re S. (A Minor) (Abduction: Custody Rights) [1993] 2 WLR 775, [1993] Fam 242
 Re R. (Child Abduction: Acquiescence) [1995] 1 FLR 716
 Re M. (Abduction: Psychological Harm) 1997 2 FLR 690
 Cannon v. Cannon, [2004] EWCA (Civ) 1330
 Re F. (A Child) (Abduction: Obligation to Hear Child) [2007] EWCA Civ 468, [2007] 2 FLR 697
 Re W. (Children) [2010] EWCA Civ 520, [2010] 2 F.L.R. 1165
 Re M. (Republic of Ireland) (Child's Objections) (Joinder of Children as Parties to Appeal) [2015] EWCA Civ 26
 Re N. (Minors)(Abduction) [1991] 1 FLR 413
 Re R. (A Minor: Abduction) 1F.L.R. 105 (Fain. 1992)
 Re HB. (Abduction: Children's Objections), 1 F.L.R. 392 (Faro. 1997)
 Re C. (Abduction: Settlement) [2004] EWCA (Civ) 1245
 S. v. S. & S. [2009] EWHC 1494 (Fam)

Internasjonale rettskilder

Traktater/direktiver

1969	Vienna Convention on the Law of Treaties, 23. mai 1969 (Wienkonvensjonen)
1980	Konvensjon av 25 oktober 1980 om de sivile sider ved internasjonal barnebortføring (Haagkonvensjonen)
1990	UN Convention on the Rights of the Child, 2. september 1990 (FNs Barnekonvensjon)
2003	Forordningen (EF) nr. 2201/2003 av 27. november 2003 om domsmyndighet og anerkjennelse og fullbyrding av rettsavgjørelser i ekteskapsaker og i saker om foreldreansvar og om opphevelse av forordning (EF) nr. 1347/2000 (Brussel II-forordningen)

Haagkonferansen

Alle dokumenter er tilgjengelig på:

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/specialised-sections/child-abduction>

A&D 14th session	Actes et Documentes de la Quatorzieme session (1980), vol III, Child abduction.
------------------	---

Third Special Commission meeting (1997)	Report on the Third Special Commission meeting to review the operation of the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction (17-21 March 1997)
---	---

C&R (2001)	Conclusions and Recommendations of the Fourth Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction (22–28 Mars 2001)
Guide to Good Practice on Implementing Measures	Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction Part II – Implementing Measures (2003)
C&R (2006)	Conclusions and Recommendations of the Fifth Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the Hague Convention Of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction and the Practical Implementation of the Hague Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-Operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection ff Children (30 October – 9 November 2006)
Fifth Special Commissions meeting (2006)	Report on the fifth meeting of the special commission to review the operation of the hague convention of 25 october 1980 on the civil aspects of international child abduction and the practical implementation of the hague convention of 19 october 1996 on jurisdiction, applicable law, recognition, enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children (30 oktober – 9 november 2006)

Questionnaire England and Wales	Responses to the questionnaire concerning the practical operation of the <i>Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction</i> , Prel. Doc. No 2 of January 2017, England and Wales.
Statistical Analysis, global report	Prel. Doc. No 11 A of September 20017 – Part I — A statistical analysis of applications made in 2015 under the <i>Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction</i> — Global report
Statistical Analysis, regional report	Prel. Doc. No 11 A of September 20017 – Part II — A statistical analysis of applications made in 2015 under the <i>Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction</i> — Regional report
Statistical Analysis, national reports	Prel. Doc. No 11 A of September 20017 – Part III— A statistical analysis of applications made in 2015 under the <i>Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction</i> — National reports
[Draft] Guide to Good Practice on Article 13(1)(b)	[Draft] Guide to Good Practice on Article 13(1)(b) of the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction Seventh Meeting of the Special Commission on the Practical Operation of the 1980 Child Abduction Convention and the 1996 Child Protection Convention (10-17 Oktober 2017)

Guide to Good Practice on
Article 13(1)(b)

Guide to Good Practice under the Hague
Convention of 25 October 1980 on the Civil
Aspects of International Child Abduction Part
VI - Article 13(1)(b) (2020)

Andre kilder

Justisdepartementet, tall på
barnebortføringssaker 2005-2019

Tall på barnebortføringssaker 2005-2009
(19.02.2020). [Internet]. Tilgjengelig fra:
<[https://www.regjeringen.no/no/sub/barnebor-
tforing/nettsider-og-litteratur/statistikk-for-
internasjonal-barnebortforing/statistikk-for-
barnebortforingar-20052019/tal-pa-
barnebortforingssaker-20052019/id2690841/>](https://www.regjeringen.no/no/sub/barnebor-
tforing/nettsider-og-litteratur/statistikk-for-
internasjonal-barnebortforing/statistikk-for-
barnebortforingar-20052019/tal-pa-
barnebortforingssaker-20052019/id2690841/>)
[lastet ned 28.04.20]

Statistikk fra Royal Courts of Justice

Statistikk fra Royal Courts of Justice (2016).
[Internet]. Tilgjengelig fra:
[https://www.gov.uk/government/uploads/syst-
em/uploads/attachment_data/file/643446/rcj-
tables-2016.xlsx](https://www.gov.uk/government/uploads/syst-
em/uploads/attachment_data/file/643446/rcj-
tables-2016.xlsx) [lastet ned 25.02.20]

Statistikk fra US. Department of State

Statistikk fra US. Department of State.
[Internet]. Tilgjengelig fra:
<[https://travel.state.gov/content/dam/NEWIP-
CAAssets/pdfs/TSG%20Reported%20Abduct-
ions%20and%20Returns%202008-2018.pdf](https://travel.state.gov/content/dam/NEWIP-
CAAssets/pdfs/TSG%20Reported%20Abduct-
ions%20and%20Returns%202008-2018.pdf)>
[lastet ned 25.02.20]

FAQ: Hauge Convention Attorney Network

FAQ: Hague Convention Attorney Network.
[Internet]. Tilgjengelig fra:
<[https://travel.state.gov/content/travel/en/Inte-
rnational-Parental-Child-Abduction/for-
providers/attorneys/FAQ-hague-attorney-
network.html](https://travel.state.gov/content/travel/en/Inte-
rnational-Parental-Child-Abduction/for-
providers/attorneys/FAQ-hague-attorney-
network.html)> [lastet ned 30.02.20]

Court Role and Structure

Court Role and Structure. [Internet].
Tilgjengelig fra:
<[https://www.uscourts.gov/about-federal-
courts/court-role-and-structure](https://www.uscourts.gov/about-federal-
courts/court-role-and-structure)>
[lastet ned 02.03.2]